

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

BÁSNICKÁ TVORBA ŠEBESTIÁNA HNĚVKOVSKÉHO
DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Renáta Jelínková
Učitelství pro střední školy, obor ČJ-VV

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Viktor Viktora, CSc.

Plzeň, 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 25. června 2014

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji tímto především vedoucímu mé diplomové práce panu prof. PhDr. Viktoru Viktorovi, CSc., za jeho odborné rady a cenné připomínky poskytované o konzultacích. Děkuji za obětavé vedení práce a čas, který mně a mé diplomové práci věnoval. Dále bych ráda poděkovala svým rodičům za podporu při studiu.

Originál zadání práce

OBSAH

1	ÚVOD.....	2
2	BÁSNĚ DROBNÉ	4
2.1	Jednotlivé básně sbírky	4
2.1.1	Didaktizující básně.....	4
2.1.2	Erotické básně	6
2.1.3	Oslavné básně	9
2.1.4	Inspirace lidovou tvorbou	11
2.1.5	Vnislav a Běla	14
2.1.6	Překlady Quinta Horatia Flacca	16
2.1.7	Básně různého typu	18
2.2	Metrum užitá ve sbírce.....	21
2.2.1	Výzkum trochejského metra	21
2.2.1.1	Pramen života.....	22
2.2.1.2	Váhavý ženich.....	23
2.2.1.3	Shrnutí výzkumu trochejského metra	24
2.2.2	Výzkum jambického metra	25
2.2.2.1	Volení.....	25
2.2.2.2	V. a Běla.....	26
2.2.2.3	Shrnutí výzkumu jambického metra	27
2.2.3	Výzkum daktylského metra	28
2.2.3.1	Dudák	28
2.2.3.2	Vnislav a Běla	29
2.2.3.3	Shrnutí výzkumu daktylského metra.....	30
2.3	Vnitřní stavba veršů užitých ve sbírce Básně drobné	31
3	NOVÉ BÁSNĚ DROBNÉ	33
3.1	Básně uveřejněné ve sbírce	33
3.1.1	Didaktizující básně.....	34
3.1.2	Erotické básně	36
3.1.3	Oslavné básně	39
3.1.4	Inspirace lidovou tvorbou	42
3.1.5	Vlastenecké básně	44
3.1.6	Přírodní lyrika	45
3.1.7	Básně s tragickým nádechem	46
3.1.8	Básně, ve kterých autor kombinuje typy rýmů a veršů.....	48
3.1.9	Básně nerýmované	49
3.2	Vnitřní stavba veršů užitých ve sbírce Nové básně drobné	50
4	DOKTOR FAUST	51
4.1	Doktor Faust a Děvín	53
4.1.1	Doktor Faust vs. Děvín, báseň směšnohrdinská v 12 zpěvích.....	54
4.1.2	Doktor Faust vs. Děvín, báseň romantickohrdinská v 18 zpěvích.....	56
5	ZÁVĚR.....	59
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	61
	PŘÍLOHA	62
	RESUMÉ.....	63

1 ÚVOD

Šebestián Hněvkovský se narodil 19. března 1770 v Žebráce. Tento básník, literární teoretik a dramatik se stal jednou z předních osobností tzv. první novočeské školy básnické. Jeho vlastenecké smýšlení přispělo k založení literárního sdružení, jehož cílem bylo pěstovat české básnictví. Mezi členy První novočeské školy básnické (Puchmajerovy družiny) patřily též významné literární osobnosti, jako například Antonín Jaroslav Puchmajer, Vojtěch Nejedlý a Jan Nejedlý. Bratři Nejedlí byli taktéž rodáky ze Žebráka. Výslednou prací organizace se staly almanachy vydávané A. J. Puchmajerem v letech 1795–1814. V almanaších byly publikovány mnohé básně Šebestiána Hněvkovského, které později autor vydal jako součást vlastních básnických sbírek.

Hněvkovský publikoval dvě básnické sbírky. **Básně drobné** z roku 1820 čítající 52 básní a **Nové básně drobné** (1841), v nichž je obsaženo 92 básní. Do jeho básnické tvorby též řadíme epos **Děvín, báseň směšnohrdinská v 12 zpěvích** (1802), jeho upravenou verzi **Děvín, báseň romantickohrdinská v 18 zpěvích** (1829) a pověst **Doktor Faust, starožitná pověst v devíti zpěvích** publikovanou roku 1844. Šebestián Hněvkovský byl nejen básníkem, ale též teoretikem zabývajícím se prozodii. Své poznatky sepsal v odborném spise **Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozodii v šesti listech** (1820), jehož plánované pokračování (druhý díl Zlomků) nebylo dokončeno, a tudíž ani publikováno. Krom básnických prací sepsal autor též mnohá dramatická díla. Jedná se o tragédii **Jaromír**, veselohru **Námluvy na Koloději** a nepublikovanou tragédii **Král Otakar II**. Dramatická tvorba Šebestiána Hněvkovského nebude v rámci této práce rozebírána.

V diplomové práci jsem se zaměřila především na básnické sbírky (Básně drobné a Nové básně drobné), jež jsou považovány spolu s Děvínem z roku 1805 za autorovy nejvýznamnější práce. Děvínu, básni směšnohrdinské v 12 zpěvích byla věnována pozornost v předchozí bakalářské práci nazvané Šebestián Hněvkovský, Děvín. První zpěvy Děvína byly publikovány již v almanaších Antonína Jaroslava Puchmajera spolu s mnoha básněmi, které autor později zařadil do sbírky Básně drobné. Právě „období almanachů“ je považováno za dobu jeho nejkvalitnějších děl. *„Těžiště Hněvkovského tvorby je v pracích z období almanachů. V nich představoval vedle Puchmajera typově odlišnou druhou nejvýraznější básnickou osobnost. Psal sice jako ostatní básníci této skupiny také drobnou klasicistickou lyriku, avšak na rozdíl od nich se vůbec nevěnoval překladatelství a usiloval především o „původnost“ (tj. o českou provenienci látek*

a námětů) své tvorby.“¹ Přestože se dle Lexikonu české literatury Hněvkovský překladatelství nevěnoval, lze ve sbírce Básně drobné (1820) nalézt čtyři přeložené básně, konkrétně ódy Quinta Horatia Flacca. Těmto básním je věnována samostatná podkapitola nazvaná Překlady Quinta Horatia Flacca. Po zbytek sbírky se již autor věnoval pouze původním českým látkám a námětům, a to především tvorbě lidové. Inspirace lidovou tvorbou provázela jeho díla i nadále, jelikož se rozhodl zveršovat (kromě Děvína) též starou českou pověst o doktoru Faustovi. Inspirace tuzemskými náměty se také odrazila v jeho dramatech (například Král Otakar II.).

V diplomové práci se zaměřím na rozbor tří básnických prací – básnické sbírky Básně drobné, sbírky Nové básně drobné a veršované pověsti Doktor Faust. Díla budou podrobena nejen rozboru z hlediska obsahového, ale též z hlediska vnitřní stavby verše, v němž se zaměřím především na užité metrické systémy.

Do diplomové práce také zahrnu výsledky získané z výzkumu provedeného v rámci předchozí bakalářské práce „Šebestián Hněvkovský, Děvín“. Cílem diplomové práce bude pokus o komplexní rozbor básnické tvorby Šebestiána Hněvkovského.²

¹ Lexikon české literatury 2, svazek 1. Praha 1993, s. 212.

² Materiály k celé kapitole čerpány z následujících zdrojů:
Pánek, K., Beneš, V.: Z historie města Žebráku, 1996, s. 125–126.
Lexikon české literatury 2, svazek 1. Praha 1993, s. 211–213.

2 BÁSNĚ DROBNÉ

Básnická sbírka *Básně drobné* je první básnickou sbírkou Šebestiána Hněvkovského. První vydání bylo vytištěno v Praze roku 1820 u Josefy Fetterlové z Wildenbrunnu. Celý název sbírky zní **Básně drobné Šebestiána Hněvkovského**.

Sbírka obsahuje 52 básní, z nichž 23 bylo již dříve publikováno v almanaších Antonína Jaroslava Puchmajera (1769-1820). V **Sebrání básní a zpěvů 1** (1795) byly vydány básně *Stálý milovník*, *Žaloba na Amora*, *Běla a Vláda*, *Chvála zlých žen*, *Dvě sestry* a *Vyšehradský sloup*. Almanach **Sebrání básní a zpěvů 2** (1797) zahrnuje básně *Zamilovaný*, *Bohyně Móda*, *Mudrák hrnčář*, *Vnislav a Běla*, *Na zamilovaného* a *Pomlázka*. V **Nových básních 1** (1798) nacházíme básně *Na smrt N. N.*, *Dudák*, *Okouzlení* a v rámci **Nových básní 2** (1802) *Volení*, *Na ctnost*, *Váhavý ženich* a *O Běle na známé*. V almanachu **Nové básně 3** z roku 1814 byly vytištěny čtyři básně (*Na hrob žebráka*, *Přesmutná historie o Drahomíře*, *Bezhlavý kněz*, *Pramen života*), které byly později vydány v téměř nezměněné podobě v *Básních drobných*.

2.1 JEDNOTLIVÉ BÁSNĚ SBÍRKY

V této části se zaměřím na jednotlivé básně publikované ve sbírce *Básně drobné Šebestiána Hněvkovského*. Básně postupně podrobím rozboru z hlediska obsahového i versologického. Vždy bude zapsán zjednodušený obsah básně, počet strof i veršů, rýmové schéma a metrum. Užiji také citací dokreslujících určité aspekty básně. Pravopis citací je přebrán z básní zveřejněných v České elektronické knihovně na internetové stránce www.ceska-poezie.cz. Básně budou rozřazeny do menších bloků volených dle základního charakteristického rysu básní.

2.1.1 DIDAKTIZUJÍCÍ BÁSNĚ

Výchovný aspekt charakterizující tuto kategorii je zřetelný u následujících šesti básní – *Pramen života*, *Dvě sestry*, *Výstraha*, *Básnická milenka*, *Na Všemilu* a *Proti lásce pošetilé*.

Pramen života je báseň určená mládeži. Hněvkovský zde popisuje mládí jako čas blaženosti, bezstarostnosti a radosti. V dospělosti již nastanou člověku mnohá trápení

a těžké časy. Proto autor nabádá mládež, aby si vážila těchto šťastných let. „*Ale tato zlatá léta / Nevrátí se nikdy zpět, / S nimi po blaze je veta, / Hořkne bez nich rozkoš světa! / Nemař přáním šťastných let.*“ (Básně drobné, s. 18). Jedenáct strof obsahuje pravidelná pětiverší se schématem ABAAB. Báseň je psána metrem trochejským.

Báseň **Dvě sestry** vypráví příběh dvou sester, z nichž každá zvolila odlišnou životní filozofii, podle níž bude žít. Jedna si užívala života a vystřídala mnoho milenců, kdežto druhá žila v čistotě a samotě. Postupem času ztratila první sestra svou krásu, a jelikož ji předcházela pověst dívky mrzkých mravů, žádní muži o ni již nestáli. Druhá sestra žila blaženým životem ve šťastném manželství. Autor apeluje na dívky. Mají se v mládí chovat tak, aby toho v dospělosti nelitovaly. „*Jest základ bláhy poctivost / A zachovalá čest, / V ní bydlí štěstí blaženost, / Nenechte sebe svěst.*“ (Básně drobné, s. 42). Báseň má 23 strof a pravidelná čtyřverší se schématem ABAB. Báseň je psána veršem s jambickým spádem.

V nerýmované básni **Výstraha** Hněvkovský sepsal varování před různými nebezpečnými místy. Zmiňuje skály (z nichž člověk spadne a zlomí si vaz), hluboké vody (lze v nich utonout), husté lesy (ukrývají se zde vrazi) a pusté hrady (sídli zde strašidla). „*Hustými nechod' lesy, / Vrahové bydlejí tam. / Ve hradech nespí pustých, / Strašidla dusejí v nich.*“ (Básně drobné, s. 56). Ovšem největší nebezpečí shledává autor v lásce, pro kterou již mnoho lidí zahynulo. Pět strof básně je napsáno pomocí nerýmovaných čtyřverší. Metrickým systémem je nevyhraněný daktyl.

Básnická milenka představuje popis básnickovy ideální ženy. Tato vysněná žena by oplývala ctnostmi, jako je krása, vzdělanost, čistota a moudrost. Takové ženy ovšem nejsou, proto se muži musejí spokojit s těmi, které vynikají alespoň jednou z uvedených vlastností. „*Kdo chce vědět, kde to děvče vězy, / Ať jí hledá, hodna milosti: / Netřeba se pítit přes pomezý / Lidské: jednotlivé vlastnosti / Najde: též y děvče čilé, skrovné.*“ (Básně drobné, s. 86). Báseň obsahuje šest strof, z nich každá je psána pravidelným šestiverším. Autor užil trochejského metra a rýmového schématu ABABCC.

Výchovný aspekt básně **Na Všemilu** je založen na podobném principu jako báseň Pramen života. Autor zde též nabádá mládež, aby nepromarnila svá mladá léta. Pozornost je zaměřena na patnáctiletou Všemilu, která se touží bezhlavě zamilovat. Autor ji varuje před zhoubností této lásky a radí, aby si užívala mládí, dokud to lze. Trochejského metra a rýmového schématu ABAB je užito v celé básni sestavené z šesti strof o čtyřech verších.

Báseň **Proti lásce pošetilé** odsuzuje nerozumnou a pošetilou lásku, která přináší jen mrzutosti. Varuje muže, aby nepodlehli kráse dívek. Muž milující dívku kvůli kráse může

být brzy zklamán, jelikož krása dívky s věkem upadá a okouzlení mizí. Autor radí, aby muži užívali více rozumu při volbě své vyvolené a hleděli na jiné ctnosti, než je jen krása. „*Krása duše, její spanilosti, / Hodnost, střídmost, mravů čistota, / Jsou jen schopné lásky blaženosti: / U nich bydlí lásky jednota.*“ (Básně drobné, s. 199). Báseň sestává ze sedmi strof o osmi verších (ABABCD) a je psána metrem trochejským.

Didaktizující aspekt je v uvedených básních naprosto zřejmý, přesto lze v mnohých nalézt i lehký podtón nadsázky a humoru, typického pro mnohé Hněvkovského básně. A to převážně v situacích, kdy autor hovoří o ženách. Ženy vidí jako nedokonalá stvoření se sklonem bezhlavě podléhat lásce a mužům (Dvě sestry), nebo způsobovat mužům trápení (Výstraha, Proti lásce pošetilé). Svými verši před ženami varuje, přesto jimi neopovrhuje.

2.1.2 EROTICKÉ BÁSNĚ

Výrazný erotický aspekt nacházíme u patnácti básní – Dobroslav a Blahuše, Přání, Okouzlení, Volení, Stálý milovník, Zima, Zamilovaný, Běla a Vláška, Prosba na Milka, O Běle na známé, Vyjevení, Na Lilu, Na Lilu. Příčina ostříhaných vlasů, Žaloba na Amora, Koupání.

Báseň **Dobroslav a Blahuše** je psána formou dialogu. Střídají se zde pravidelně strofy, kdy mluví Dobroslav a Blahuše. Dialog zachycuje vyznávání lásky milenců, které je sepsáno v šesti strofách. Hněvkovský užil pravidelná čtyřverší o rýmovém schématu ABBA a trochejské metrum.

V básni **Okouzlení** vyznává lyrický hrdina lásku dívce. Za pomoci lidových pověr (nosí za kloboukem střemchu, potřel si oči rosou z černé višně) se na ni snaží přestat myslet. Bohužel je vše marné a muž dívku stále miluje. Báseň je sepsána v šesti strofách po pěti verších. Básník užil rýmového schématu ABCCB a trochejského metra.

Lyrická báseň **Volení** pojednává o muži volícím z pěti dívek jednu jedinou, jíž se bude dvořit. Autor věnuje vždy jedné dívce jednu strofu a popíše v ní vlastnosti jmenované. Muž volí mezi Samohrdkou (obstará velké věno), Slávkou (zajistí mu vysoké společenské postavení), Vtipkou (talentovaná v hudbě i vyšívání), Květkou (proslulá svou krásou) a Bělou (ctnostná, bystrá, skromná). Volba padne na Bělu. „*Ach! tebe Bělo! srdce velí, / Ač nejsy nejsličnější z všech, / Nepatří tobě statek celý, / A nečetla jsy chumel kněh; / Ač nejsy z slovutného rodu.*“ (Básně drobné, s. 84). Báseň o šesti strofách po šesti verších. Autor užil rýmové schéma ABABCC a verš s jambickým spádem.

Lze usuzovat, že báseň **Stálý milovník** navazuje na **Volení**, jelikož je pojednáváno o témž muži milujícím Bělu. Muži je sňatek s Bělou rozmlouván. Přáním našeptávačů je, aby si zvolil krásnější nebo bohatší dívku. On však chce právě ji a žádnou jinou. „*Bez ní nelze živu být, / Od ní nechci upustiti, / Necht' je jak chce, ji chci mít.*“ (Básně drobné, s. 88). Sedm strof, čtyřverší se schématem ABAB, psáno trochejským metrem.

Zima je lyrickou básní, v níž Hněvkovský klade do kontrastu mrazivé roční období a lidské srdce planoucí láskou. „*Mrzne, jen to chřestí; ale žnutí / Vnitřní v mém se srdci rozmáhá/ ... Žádný mráz to milostné vření / Nechladí a nezamezuje.*“ (Básně drobné, s. 95). Mládenec nedokáže přestat myslet na svou milou. Přemýšlí, co jeho vyvolená právě dělá a zda jej stále miluje. Báseň je rozložena do šesti strof s pravidelným čtyřverším o rýmovém schématu ABBA. Autor užil trochejského metra.

Báseň **Zamilovaný** se opět zabývá vyznáním lásky krásné Běle. Aktér promluvy přiznává, že miloval již mnoho žen. Jeho srdce bylo přelétavé a nedokázalo se upnout k jedné ženě déle než na dvě noci. Vše se ovšem změnilo v okamžiku, kdy spatřil krásnou Bělu. Zamiloval se do ní tak, že již nikdy nechtěl žádnou jinou než spanilou Bělu. „*O jakž se v mé duši dělo, / Co jsem tebe sličná Bělo / Zahlíd sedět v zahradě! / Stromy květem opojené, / Srdce láskou posněžené, / Tolik krásy v hromadě.*“ (Básně drobné, s. 49). Devět strof obsahuje pravidelná šestiverší se schématem AABCCB. Metrickým systémem je verš trochejský.

Běla a Vlása je psána formou dialogu dvou dívek, jejichž promluvy se pravidelně střídají. Běla miluje bratra Vlasy, Vlása miluje strýce Běly. Dívky spolu rozmlouvají o svých milých a uvažují, zda jim bude dopřáno provdat se za svého vyvoleného. „*Nešťastné jest naše pokolení! / Prát sy nemá, koho miluje, / Stísněné jest zcela při volení, / Zřídka s žádaným se raduje.*“ (Básně drobné, s. 50). Báseň je zakončena slibem, že jedna druhé dopomůže ke štěstí. Obsahuje šest strof, čtyřverší s rýmovým schématem ABAB a trochejské metrum.

V básni **Prosba na Milka** žádá mluvčí jmenovaného boha lásky. Prosba spočívá v tom, aby jej Běla opět milovala tak jako před svatbou. Manželství bez lásky neshledává jako šťastné. Báseň má pouhé dvě strofy o šesti verších. Každá strofa má jiné rýmové schéma – první strofa ABABCC, druhá strofa AABCCB. Autor užil trochejského metra.

Velmi často zmiňovaná Běla je hlavním tématem i v básni **O Běle na známé**. Lyrický hrdina vypovídá, že poté, co se zamiloval do Běly, jej těší pouze ona. Bývalé záliby se mu zošklivily, protože ho od ní odlučovaly. Jediná strofa básně má osm veršů psaných rýmovým schématem AABCCBDD a trochejským metrem.

Rýmovaná báseň **Přání** není dělena na strofy a obsahuje 18 veršů. Rýmové schéma této básně je ABABCCDDEEFGGFHIIH. Psáno metrem trochejským. Autor zde pracuje s pověstí o divotvorném kamínku čížků, který učiní člověka neviditelným. Tato pověst vznikla z faktu, že hnízda čížků je velmi obtížné najít. Proto lidé vymysleli pověst, že čížci mají kouzelný kamínek, který jejich hnízda učiní neviditelná. Hrdina básně si přeje vlastnit tento kamínek, aby zjistil, jestli mu není jeho milá nevěrná. Usoudí, že kdyby se přesvědčil o nevěře, zemřel by hořem. Proto závěrem praví, že je lepší nic nevědět. „*Nechcy osudného přesvědčení, / A tak zůstaneš mně vždycky milá!*“ (Básně drobné, s. 94).

Vyjevení je psáno formou dialogu mezi Budislavem a Bělou. Mluvčí se pravidelně po strofách střídají, výjimkou je poslední strofa, kterou pronášejí oba zároveň. Budislav se táže Běly, zda již má milého. Když zjistí, že Běla je zadaná, propadne zoufalství. Báseň obsahuje pět strof, každou po dvou verších. Rýmové schéma je AA, autor užil metra trochejského.

Dvě erotické básně, které na sebe zřejmě navazují, nesou názvy **Na Lilu** a **Na Lilu. Příčina ostříhaných vlasů**. V první básni vyznává muž lásku krásné Lile. V básni druhé stejný lyrický mluvčí zjišťuje, že Lila již má milého. Svě zklamání řeší tím, že se stane mnichem. Dle mnišského způsobu mu byly ostříhány vlasy. „*Musý nůžky nelítostivé / Podlé mnichův sprostiti mne vlasů.*“ (Básně drobné, s. 91). Obě básně jsou psány trochejským metrem. Báseň Na Lilu obsahuje pouze jednu strofu s osmi verši a rýmovým schématem ABBACDDC. Druhá báseň sestává ze tří strof o pravidelných čtyřverších a je užito rýmového schématu AABB.

Žaloba na Amora je založena na stížnosti, kterou autor sděluje Amorově matce, Venuši. Amor svými střelami způsobil již mnohá soužení, a to nejen mezi smrtelníky, ale také mezi samými bohy. „*Slyš, v Zevsovu chrámě střelu / Též do srdce spustil k želu! / Mat' odplatou pobožnosti / Být zbaveno spokojnosti?*“ (Básně drobné, s. 92). Autor básně uzavírá myšlenkou, zda se lidé nebudou obávat vejít do zbožného chrámu, když je tam může postihnout láska a s ní i ztráta klidu. Báseň je sepsána do jediné strofy o deseti verších. Rýmy odpovídají schématu AABBCDDDEE a daktylotrochejskému metru.

Nerýmovaná báseň **Koupání** není dělena na strofy a obsahuje 43 veršů. Pojednává o idylickém letním dni, kdy si vyznají Blažena a Duchoň lásku. Duchoň spatří dívku, jak se koupe nahá v potoce. Muž odejde, aby se mohla obléknout. Toto šlechetné gesto Blažena ocení, a když se později opět setkávají, vyjeví mu své city. Dovídá se, že i on ji již dlouho miluje. Báseň je v rámci sbírky výjimečná svým obsahem i prozodickým systémem. Objevují se zde odvážná témata, jako je nahota („*V tůni, a v ní šplechtá, třepá se, a své*

prsy myje“; Básně drobné, s. 172.), milostná touha („...*ve vodě spatřit / Divčici obnaženou! ó jaká milému rozkoš“*; Básně drobné, s. 172.) nebo polibek iniciovaný ženou („*Políbí sama jej; co vláhou rostliny okřál.*“; Básně drobné, s. 174.). Puchmajerovci byli v poezii anakreonticky umírnění, ale Hněvkovský se touto básní vymyká. Zůstává ovšem vždy v mezích mravů. Báseň je ojedinělá též tím, že autor neužil sylabotónické prozodie, nýbrž časomíry. Básnickou formou je elegické distichon.

Erotické básně jsou laděny anakreonticky (vyjma básně Koupání), převažuje v nich téma vyznání lásky. Zpravidla je lyrickým mluvčím muž (v osmi básních) vyznávající lásku dívce. Autor velmi často dívku, kterou lyrický mluvčí opěvuje, označuje jako Bělu (básně Okouzlení, Volení, Stálý milovník, Zamilovaný, O Běle na známé a Vyjevení). Anakreontiku připomíná užití antických jmen v některých básních. Například Amor, Venuše, Zeus (báseň Žaloba na Amora) nebo Sirius (báseň Koupání).

2.1.3 OSLAVNÉ BÁSNĚ

Ve sbírce se nachází sedm oslavných básní – Na Umku básnictví, Ne venkovský kostel, Na Umku, Na ctnost, Na Čechy, Na Prahu a Na Mělnické víno.

První báseň celé sbírky nese název **Na Umku básnictví**. Autor zde velebí Umku (múzu) a vysvětluje spojitost mezi básnictvím a prospěšností pro vlast. Hmotný svět, který působí lidem mnohé těžkosti a pesimistické rozpoložení, dokáže básník za pomoci Umky povznést. Umka má moc naplňovat a obveselit, čímž prospěje vlasti. „*Jestli tvá moc Umko! velí, / Zpěv můj vlasti prospěje.*“ (Básně drobné, s. 7). Báseň sestává z deseti strof, z nichž každá obsahuje osm veršů. Je psána metrem trochejským a rýmovým schématem ABABCD. CD.

Báseň **Na venkovský kostel** vyzdvihuje prostotu kostela na venkově, jenž není přezdobený a nehonosí se báněmi. Přesto je sídlem lidské naděje. Kostel, překonávající věky, je zde stavěn do kontrastu s pomíjivostí lidského života. „*Y my sejdem, budeš ještě státi, / Útěchou tvůj mnohým bude byt, / Necháš proudy věků kam chtí váti, / Chladiš roznícený cyt!*“ (Básně drobné, s. 13). Svatostánek je pro autora symbolem rovnosti. Jsou zde pochováni zástupci rozličných stavů společnosti. Hrdinové, kteří padli za vlast, leží po boku utlačovatelů lidu. Báseň je rozdělena do osmi strof po osmi verších. Schéma rýmu je ABABCD. CD. Opět je užito trochejského metra.

Vlastenecky zaměřená báseň **Na Umku** nabádá Čechy, aby ctili svůj mateřský jazyk, který autor pokládá za základ vlasti. Čeští vlastenečtí básníci, podpořeni svými múzami, podporují jazyk, a tedy i svou vlast. Hněvkovský se skrze báseň ptá, zda soudobé vlastenecké verše způsobí obnovení českého jazyka, nebo budou jen takzvanou labutí písni. „*Ctěte vlast, a jazyk vlastní Češi! / Ten je vlasti základ, hájce, sloup. / ... Sice jistě sláva vlasti zvadne! / Zajde jazyk, zmizí Čechové!*“ (Básně drobné, s. 20). Báseň se skládá ze čtyř strof, z nichž každá čítá osm veršů. Je psána metrem trochejským a rýmovým schématem ABABCDCD.

Báseň **Na ctnost** oslavuje ctnost jako východisko k blaženému životu. Krása je pomíjivá, oproti tomu ctnost je trvalá. Zřídka se u dívek snoubí krása s ctností, a když tomu tak je, daná dívka se stává klenotem. „*Zřídka bydlí v jednom stánku, / Však se sejde leckdy s ní, / Oko lidské nebešťanku, / V okrase své vidět mní.*“ (Básně drobné, s. 117). Autor vidí ctnost jako důležitý prvek, bez něhož upadá „člověčenství“. Jedenáct strof básně o pravidelných čtyřverších je sepsáno metrem trochejským. Rýmové schéma je ABAB.

Nerýmovaná báseň nazvaná **Na Čechy** opěvuje český národ. Hněvkovský vidí Čechy jako méně vzdělaný národ, což ale nepovažuje za nedostatek. „*Což přetížení prospěje duševné, / Jenž evropské vzdělané národy / Jakou potopa dusý, / Což myslí ostrosti síly dodá?*“ (Básně drobné, s. 111). Přínosnější než čtení moudrých knih je zkušenost předávaná z generace na generaci. Autor lituje Čechy pouze v tom, že zdejší literatura obsahuje nedostatek vlasteneckých děl. „*Však žel a škoda, Čechové ubozý, / Že osud nepřál pilnosti vlastenské / Umu výborné plody.*“ (Básně drobné, s. 113). Mrzí jej, že jiné národy disponují mnoha vlasteneckými poklady a Češi pouze malým zlomkem. Báseň sestávající z 16 strof o čtyřech verších a její metrický systém se kloní k daktylskému verši.

V básni **Na Prahu** autor vyzdvihuje krásu venkova oproti Praze. Hlavní město vidí jako místo plné hrdých domů, nastrojených žen a poněmčelých vlastenců. „*Když svou slyším dívčičku / Zpívat Českou písničku, / Cýtím v srdcy roznícení: / Přeji tvých ti kleštěnců, / Poněmčilých vlastenců!*“ (Básně drobné, s. 175). Tři strofy básně o šesti verších jsou psány metrem trochejským a rýmovým schématem ABBACC.

Na Mělnické víno je báseň oslavující onu vinařskou oblast a její produkty. „*Ty jsi České země sláva! / Dokud bude Čechem Čech, / Chválit bude šťastný břeh!*“ (Básně drobné, s. 179). Mělnické víno nazývá autor králem českých vín a poukazuje na jeho blahodárnou moc – zchřadlým navrací zdraví, čistí krev, omlazuje staré, plaší smutek, občerstvuje tělo a povyšuje ducha. Báseň sestává z deseti strof o pravidelných šestiverších. Autor užil rýmového schématu ABBACC a trochejského metra.

Ve svých básních vyjadřuje Šebestián Hněvkovský nejčastěji vztah k vlasti a mateřskému jazyku. Vyjadřuje též obavu o zánik českého jazyka, a tím pádem i vlasti. Velkou pozornost věnuje venkovu, kterému vždy dává přednost před městem. Umky, jimž autor věnoval mnohé básně (Na Umku básnictví, Na Umku, Rozloučení s Umkami), jsou jakýmsi rámcem celé sbírky. Úvodní báseň autor nazval Na Umku básnictví a závěrečnou báseň Rozloučení s Umkami. K vlasti, jazyku i múzám se autor vyjadřuje velmi pokorně. Nejzřetelněji lze jeho pokoru spatřovat při opěvování Umek, jejichž přízeň umožňuje básníkům psát verše, které mohou povzbudit čtenáře, a tím i vlast.

2.1.4 INSPIRACE LIDOVOU TVORBOU

Ze sbírky jsem vybrala sedm básní, ve kterých se autor inspiroval lidovou tvorbou. Jedná se o následující básně – Pomlázka, Vyšehradský sloup, Mudrák hrnčič, Dudák, Bezhlavý kněz, Přesmutná historie o Drahomíře, Půlnoční soud v Klatovech.

Vliv lidové písně je v básni **Pomlázka** zřejmý již ze dvou úvodních veršů. „*Hody! hody! do sprovodí / Žádám o pomlasku.*“ (Básně drobné, s. 52). Mladík koledující o Velikonocích u domu své milé nepřišel pro malovaná vejce, nýbrž pro odpověď. Již dlouho mu dívka slibovala sňatek a nyní je od ní očekávána konečná odpověď. „*Víc se nedám věru šálit, / Nechci odkládání. / Vyjev, líbím-li se tobě, / Urči krátkou lhůtu sobě / K sňatku, k radování.*“ (Básně drobné, s. 55). Muž dosáhl svého vysněného cíle – dívka se sňatkem souhlasila. Báseň sestává z dvanácti strof o pěti verších s rýmovým schématem ABCCB. Psáno metrem trochejským.

Vyšehradský sloup je rozsáhlá veršovaná pověst, jejíž celý název zní „Vyšehradský sloup aneb Předivná historie o sedláku, jak od čerta zklamán byl. Ítem: Kterak týž čert z Říma sloup ukrad od sv. Petra potrestán byl.“ Vypráví o čertu, který se vypravil do Čech. Uzavřel zde smlouvu s chudým sedlákem. Za měsíc zlatáků muž podepsal smlouvu, v níž se zavázal, že dá čertu to, o čem neví, že doma má. Doma zjistil, že vyměnil za zlato svého novorozeného syna. Syn vystudoval na kněze. V den, kdy si ho měl odnést čert, sloužit kněz svou první mši po vysvěcení. Mladík chtěl, aby čert přinesl z Říma sloup, než novokněz dokončí mši. Rohatý se zprvu k činu neměl: „*Zapouzet se dal Pan Čert, / Že jest tam předc kus cesty, / Takovou sochu nésti / Že není hrubě žert.*“ (Básně drobné, s. 71). Nakonec s úkolem souhlasil. Kněz se modlil ke svatému Petru o pomoc, ten jej vyslyšel a čerta za letu svrhl do moře. Když čert doletěl do Čech, bylo již po mši. Neměl již nad knězem žádnou moc a na památku tohoto příběhu zůstal jen vyšehradský

sloup. Dvaapadesát strof je psáno pravidelným šestiverším. Užito je rýmového schématu ABBACC a verše s jambickým spádem.

Báseň s pohádkovým rázem **Mudrák hrnčič** vypráví příběh o hrnčiči, jenž proslul svou znalostí kouzelných formulí, čarovných bylin i schopností vyvolávat z pekla čerty. Vydal se spolu s pomocníky na pustý hrad. Na místě nakreslil magický křídový kruh a vyzval svatého Kryštofa (ten má v moci všechny čerty), aby jim vydal zlatý poklad. V tom okamžiku se strhl děsivý hřmot. Muže jímala taková hrůza, že se po tři dny neodvážili vykročit z magického kruhu. „*Hrůza byla to a strach / Vstávali jim vzhůru vlasy; / Jakby pekelný ten vrah / Sahal jim již na pačesy; / Skřípět bylo slyšet zuby, / Sotva otvírali huby.*“ (Báseň drobné, s. 99). Náhle přiletěl čert s pytlek zлата. Hrnčič radostí promluvil, což zapříčilo jeho zhoubu. „*Nevíš, pravidlo co pravi: / Kdo jen jedno slovo mine, / V čertových že rukou zhyne?*“ (Báseň drobné, s. 100). Čert vytáhl nešťastníka z magického kruhu, hodil si jej na záda a odletěl s ním. Hrnčič měl v kapse růženec, čert to vycítil a věděl, že takto nad ním nemá žádnou moc. Za trest alespoň muže dlouhou dobu na hřbetě nosil. „*Když se ho dost nanosil, / Až jej samo omrzelo; / ... Chtě již čert mít jednou fajrum, / Letě poskočil si štajrum.*“ (Báseň drobné, s. 103). Čert postavil muže na zem a odletěl. Poučený hrnčič přestal s veškerým čarováním a věnoval se poctivému hrnčičství. Báseň sestává z 27 strof o pravidelných šestiverších. Autor užil schématu ABABCC a trochejského metra.

Báseň **Dudák** vypráví pověst o velmi uznávaném a oblíbeném dudákovi z Prácheňska, jemuž nebylo nic posvátné. Hrál hanebné písničky i během křesťanských svátků. Jednou přišel do poustevníkovy jeskyně a začal mu hrát oplzlé písničky. Poustevník se rozčílil a dudáka proklel. „*Zaklínám dudy, / Na léta musíš je nosyti všudy, / Zaklínám též tebe do těchto skal, / Aby jsy nábožným pokoje dal.*“ (Báseň drobné, s. 135). Od té doby je slyšet v tamních lesích dudáka na prvního máje hrát. Ve společnosti čarodějnic a čertů je nucen „skočné písne pro tato stvoření hrát“. Báseň sestává z 32 strof o pravidelných čtyřverších. Autor užil rýmové schéma AABB a daktylské metrum. Tematiku zakletého dudáka zpracoval též Jan Nepomuk Josef Rulík (1744-1812) ve své povídce **Veselý Kubíček aneb V horách Kašperských zakletý dudák** (1799). Sám autor ve svém úvodu povídky zmiňuje Hněvkovského báseň: „*Když jsem pomyslíl, mám-li tento historický příběh na světlo vydati neboli tak nechati, právě v tu chvíli přišly mi nové básně do rukou, kteréž naši znamenití čeští básníři ku poctivosti jazyka a národu svého pilnou rukou sepsali a vydali... tuť vidím k nemalému utěšení svému, že jeden z nich zpívá o tom samém příběhu, o němž jsem pomyslíl, hoden-li vydání čili nic. I toť jest, pomyslíl jsem sobě,*

voda na můj mlýn! Ihned pocítil jsem jakési pohnutí, abych se o ten spis pokusil a déle ho netajil.“³

V rýmované pověsti **Bezhlavý kněz** je nadpřirozenou bytostí duch bezhlavého kněze, který se po nocích prohání Prahou. Za svého života byl tento muž pokryteckým knězem, jenž proslul svou zálibou v pomluvách, pomstách, hráčství, lžích a marnivosti. Zamiloval se do dívky, které se dvořil již jiný muž. Kněz uzavřel se sokem sázku, že ten, kdo vykoná na koni sjezd z Pražského hradu tryskem, získá dívku i čest. Při jízdě si kůň zlomil nohu a kněz srazil vaz. Od té doby se po této cestě prohání duch bezhlavého kněze s hlavou v podpaží, jedoucí na trojnohém koni. „*Po Praze v noci slyšeti hop, / Třínohý kůň a bezhlavý pop, / Smutně jezdí a straší; / Pod paždím hlavu nosývá duch, / O třech jen jeho klopejtá druh, / Hrůzou ponůcky plaší.*“ (Básně drobné, s. 142). Báseň je rozložena do 17 strof, každé o šesti verších. Psáno rámovým schématem AABCCB a daktylským metrem.

Rozsáhlá báseň **Přesmutná historie o Drahomíře, kterak se na Hradčanech s vozem i s koňmi propadla; zpívaná od písničkáře o Hradčanské pouti** je inspirována, jak již napovídá název, kramářskou písní. Úvod básně evokuje kramářskou píseň svým prvním čtyřverším, v němž autor píše: „*Sem pod'te dobří lidičky, / Jenž ctíte staré časy, / Zde poslechněte písničky, / Že se vám sježí vlasy.*“ (Básně drobné, s. 152). Dále autor vypráví příběh o Drahomíře, který byl sepsán za starých časů, do zdi zazděn a před časem objeven. Kněžna je zobrazena velmi nelichotivě jako krutá arcipohanka a tyranka křesťanů. „*Z všech potvor, co kdy nosyla / Zem Česká, nad vsí míru / Lítější žádná nebyla, / Nad zlicy Drahomíru.*“ (Básně drobné, s. 155). Když se Drahomíra po smrti Vratislava chopila vlády, nechala bořit kostely, pálit svaté obrazy a vyhnat kněze z Čech. Až po nástupu jejího syna na trůn začal Čechům zlatý věk. Jednou cestovala kočárem po Hradčanech během svaté mše, a když uslyšela zvony, tak začala klít: „*Proklatý buďte každý z vás, / Proklato České plémě, / Ano ctí bohy židovské, / A potupuje otcovské.*“ (Básně drobné, s. 166). V tom okamžiku se otevřela země a roj čertů strhl Drahomíru i s kočárem do pekla. Když se země opět zavřela, jediným přeživším zůstal pobožný vozka. Báseň sestává z 37 strof o osmi verších. Autor užil schématu ABABCCDD a veršů s jambickým spádem.

³ RULÍK, Jan Nepomuk Josef: *Veselý Kubiček aneb V horách Kašperských zakletý dudák*. Praha, 1799. Citace přejata z Předmluvy zveřejněné na internetových stránkách České čítanky (<http://texty.citanka.cz/rulik/vktoc.html>).

Půlnoční soud v Klatovech je báseň inspirovaná pověstí. Hněvkovský v úvodu vysvětluje podstatu pověsti jako takové. „*Ale není v světě toho fochu, / Aby nebylo v něm pravdy trochu. / Odmísyti pravdy není lehce, / Pouhé obecný lid slyšet nechce.*“ (Básně drobné, s. 181). Básník zmiňuje jako autora příběhu muže jménem „Hamršmid“. Jedná se o historika Jana Floriana Hammerchmidta (1652-1735), jehož Historie Klatovská (1699) obsahuje pověst, která inspirovala Hněvkovského k sepsání této básně. V klatovské radnici zasedal soud, během něhož se zjevili dva duchové - bezhlavý s uťatou hlavou v ruce a jeho mluvčí, který bezhlavého hájil. Mluvčí vyzval radu, aby Bíslav, jenž nechal setnout onoho nevinného muže, byl souzen. Bíslav se hájil tím, že popravený byl vyhlášený rváč, a když zbil i vlastní matku, nechal jej popravit. Rada se usnesla, že Bíslav musí všechen majetek věnovat místní škole a vystrojit popravenému muži honosný pohřeb. Duchové, spokojeni s rozsudkem, zmizeli. Báseň obsahuje 23 strof. Pravidelná osmiverší jsou psána rýmovým schématem ABABCCDD a trochejským metrem.

Šebestián Hněvkovský usiloval především o to, aby zpracovával látky a náměty českého původu. Proto se často inspiroval lidovou barokní tvorbou. Ve fantastických baladách často využívá formy kramářské písně a někdy i jejich námětů (Přesmutná historie o Drahomíře). Básnické zpracování pohádek a pověstí prokládá ironickými komentáři s racionalistickým podtónem.

2.1.5 VNISLAV A BĚLA

Tématu Vnislav a Běla je věnována zvláštní podkapitola, jelikož se jedná o jedno ze stěžejních témat Hněvkovského tvorby. Ve sbírce Básně drobné zpracovává tuto látku ve dvou básních – rozsáhlá balada „Vnislav a Běla“ a báseň „V. a Běla“.

První z básní je známá sentimentální balada **Vnislav a Běla**, jejíž rozsah činí 48 strof. Balada byla již dříve publikována v almanachu A. J. Puchmajera Sebrání básní a zpěvů 2 (1797). Pro vydání v samostatné sbírce byla lehce pozměněna. Od původní verze otištěné v almanachu se liší pozměněním určitých slov, která však nemají vliv na celkový obsah básně, který je u obou verzí totožný. Obě verze obsahují 48 strof složených z šesti veršů a jsou též obě psány daktylským metrem. Jednotlivá slova autor pozměnil tak, aby neporušil daktylské metrum. Lze tedy usuzovat, že změnami se Hněvkovský pokoušel pouze o přesnější metrický půdorys, o estetičtější a vznešenější vyznění básně.

*„Blizoučko od Prahy leží tam hrob.
Kdoskoli miloval, slze tam krop;
Vnislav a Běla v něm spějí.
Na živě štěstí jim nechtělo přát,
po smrti přeje jim pospolu spát:
předivné věci se dějí.*

*Obadva překrásní nad jarní květ,
hořeli milostí od mladých let,
obadva sličností jati
čekali radostně blížiti se čas,
určitý, svadebný, veselý kvas,
rozkošné závazky svatý.“*

(Sebrání básní a zpěvů 2, s. 155)⁴

*„Blizoučko Prahy je viděti hrob,
Kdoškoli miloval, naň slze krop;
Vnislav a Běla tam spějí.
Na živě osud jim nehodlal přát,
Po smrti svoluje u sebe spát,
K podivu věci se dějí.*

*Krásou se stkvěli co mladistvý květ,
Jevili laskavost od mladých let
Plápoem nevinným jati:
Čekali s tužbou se blížiti čas,
Kde je měl oblažiti přátelský kvas,
Spojiti svazkové svatí.“*

(Básně drobné, s. 21)⁵

Sentimentální balada vypráví příběh zamilovaného páru, kterému osud připravil tragický konec. Balada začíná retrospektivně, a to představením hrobu, ve kterém tito dva leží. Děj se vrací na začátek příběhu, kdy si zamilovaný pár vyznává nehynoucí lásku. Vnislav je nucen na delší dobu odcestovat a Běla mu slibuje věrnost. Zástupy nápadníků, jež se o krásnou Bělu ucházely, dívka úspěšně odbývala. Přesto se vychytralému a lstivému Halislavovi podařilo Bělu přemluvit, aby přísahu porušila a za něj se provdala. Vnislav se vrací v době svatební hostiny. Jakmile se dověděl o zradě své milé, vtrhl na hostinu a napadl ženicha i strážce. Za své činy byl v Praze souzen a odsouzen k popravě. Před popravou ještě stihl proradnou dívku proklít. Běla v zoufalství skočila z okna a srazila si vaz. Lid je nechal uložit do společného hrobu. *„Blíž sebe vyžádal lid pro ně hrob; / Pročež je oba dva jeden jen strop, / Jeden jen příbytek kryje. / Roste tam bodláčí, kopřivy, blín, / Vidět je v půlnoci bělavý stín.“* (Básně drobné, s. 36). Báseň je rozložena do 48 strof. Každá strofa obsahuje šest veršů, jejichž rýmové schéma je AABCCB. Báseň je psána daktylským metrem.

V básni lze rozeznat preromantické rysy. Autor se nezabývá charakteristikou postav, přednější je pro něj dynamický a poutavý děj. Například v situaci, kdy je Vnislav nucen odjet od milované Běly, nenacházíme žádné podrobnější odůvodnění jeho odjezdu (pouze je psáno, že mu stůně děd). Hněvkovský nechal hrdinu zmizet ze scény, aby mohl rozvinout hlavní dějovou zápletku – Bělinu zradu. Během cesty svatebčanů ke kostelu se objevuje trichotomie zlých znamení – přes cestu přeběhnou zajíci, uslyší teskné houkání

⁴ Puchmajer, A. J.: Sebrání básní a zpěvů, Svazek 2. Praha, 1797.

⁵ Hněvkovský, Š.: Básně drobné Šebestiána Hněvkovského. Praha, 1820.

sýčků, zlomí se kolo kočáru. Zlámání kola kočáru evokuje ozvuk dřívějších dob - zlomené kolo kočáru může také znamenat zlomené kolo štěstí. Halislav se ukazuje jako klasicistický realista, který všechny tyto pověry vyvrací. Dalším zajímavým momentem balady je setkání uvězněného Vnislava s knězem. V okamžiku, kdy je Vnislav varován knězem před peklem, objevuje se náznak romantické vnitřní rozpolcenosti. Hrdina se neobává pekla, jelikož jej má již v sobě. „*Sáhni! vře v vnitřnostech peklo! / Peklo je, bez pomsty se světa jít, / Ani k ní nějaké naděje mít, / Hoří již v žilách všech peklo!*“ (Básně drobné, s. 31). V zápětí ovšem upadá do triviálnosti – Vnislav vyhrožuje, že bude Bělu po smrti strašit. Jde o kletbu triviálního typu vycházející z pomsty a zloby. Balada nese výrazné romantické prvky, jako například rozpolcenost lyrického hrdiny, jeho trýzněná duše nebo motiv popravky. Romantismus je též zřetelný v poslední strofě, jež představuje spojení přírody, tajemna a tragiky nešťastné lásky. „*Blíž sebe vyžádal lid pro ně hrob; / Pročež je oba dva jeden jen strop, / Jeden jen příbytek kryje. / Roste tam bodláčí, kopřivy, blín, / Vidět je v půlnocy bělavý stín; / Ptactvo tam přesmutně vyje.*“ (Básně drobné, s. 36).

Báseň **V. a Běla** je vyznáním lásky mezi Bělou a Vnislavem. Báseň o osmi strofách je psána formou dialogu, v němž se promluvy dvou milenců pravidelně střídají. Strofy jsou tvořeny pravidelným čtyřverším (AABB). Autor užil verše s jambickým spádem.

Problematika původnosti tématu Vnislav a Běla není dodnes zcela vyřešena. Někteří autoři vnímají látku jako součást repertoáru slovesného původu (například Ferdinand Strejček), jiní naopak přisuzují autorství Hněvkovskému (například Bedřich Václavek). Jelikož se názory na problematiku rozcházejí, nelze učít, zda je látka původní či převzatá. Dřívější spory nebyly nikdy rozsouzeny a v současnosti se jimi již badatelé nezaobírají. Olga Brandtová uzavírá spory o původnost následovně. „*Jestliže je vůbec připomínána balada Vnislav a Běla, tak jen s dovětkem „sentimentální“, bez jakékoli pochybnosti o básníkově autorství a s předpokladem vlivu pololidové kramářské tvorby...Otázka samého autorství balady je pro současnou literární historii i kritiku věci dávno uzavřenou, a tím již neaktuální.*“⁶

2.1.6 PŘEKLADY QUINTA HORATIA FLACCA

Šebestián Hněvkovský do sbírky Básně drobné zařadil čtyři básně, jež jsou ukázkou autorovy překladatelské činnosti. Hněvkovského básnická tvorba má hlavní těžiště v původnosti českých látek a námětů. Přesto se autor pokusil přeložit čtyři básně Quinta

⁶ Brandtová, O.: Šebestián Hněvkovský a látky lidových balad, Radnice 2001, str. 150.

Horatia Flacca (65 př. n. l. – 8 př. n. l.) ze sbírky Ódy (23 př. n. l.). Původní básně nejsou opatřeny názvem. Hněvkovský opatřil přeložené ódy nadpisem, který obsahoval též umístění oné básně v původní Horatiově sbírce. Jednotlivé ódy jsem opatřila krátkými citacemi a vybrané úseky porovnála s překladem Otakara Jiráni (1879–1934).

Na Umku, z Horáce, z knihy IV, oda 3 je nerýmovanou ódou, jež není stroficky dělena. Pojednává o osudu mužů zasažených darem Umky. Tito muži nikdy nebudou velkými reky, nikdy nebudou vedeni v průvodu do Kapitolu. Ovšem lid je přesto bude ctít jako umělce. Báseň obsahuje dvanáct veršů.

*„Jej, co vítěze, větrní
Koně nepovezou; v průvodu nebude
Veden do Kapitolu, rek:“*

(Šebestián Hněvkovský)⁷

*„Toho k vítězství hbitý oř
nepoveze a čin válečný nezjeví
Kapitolu jak vůdce jej.“*

(Otakar Jiráni)⁸

Oda IV. z knihy I. vypráví o krásách jara a s ním spojených tradic a pověr. V tomto období tančí Nymfy s Milostenkami, lid předkládá jehněčí oběti Faunovi a rolníci začínají pracovat na polích. Nerýmovaná báseň není dělena na strofy a obsahuje 20 veršů. Horatius vložil do básně postavy z římské mytologie, které Hněvkovský (oproti Jiráni) většinou počeštil. Například Horatiovu Venuši upravil na Ládu a Gracie na Milostenky.

*„Láda Cytherská vyvedla u světla Luny čilé zbory;
S Nymfami krásné Milostenky spaté...“* (Šebestián Hněvkovský)⁹

*„Kytherská Venuše reje již zavádí v jasném svitu luny
a sličné Gracie a Nymfy v družném objetí...“* (Otakar Jiráni)¹⁰

Óda Na Blanduskou studénku, z III. knihy oda 13 opěvuje zmíněnou studánku, jež dává vodu umdlévajícímu dobytku po těžké celodenní práci. Nerýmovaná báseň je dělena do čtyř strof o pravidelných čtyřverších.

⁷ Hněvkovský, Š.: *Básně drobné Šebestiána Hněvkovského*. Praha, 1820, s. 204.

⁸ Q. Horatius Flaccus: *Ódy a Epódy* (přeložil Otakar Jiráni). Praha, 1923, s. 156.

⁹ Hněvkovský, Š.: *Básně drobné Šebestiána Hněvkovského*. Praha, 1820, s. 206.

¹⁰ Q. Horatius Flaccus: *Ódy a Epódy* (přeložil Otakar Jiráni). Praha, 1923, s. 16.

„Nad sklo jasně se stkvíš; studénko Blanduská
Vzácných hodna jsi vín, květinek voňavých.“ (Šebestián Hněvkovský)¹¹

„Zdroji bandusijský, nad křišťál jasnější,
hodný obdařen být vínem i kvítím vším.“ (Otakar Jiráni)¹²

Nerýmovaná óda **Na Torquata, z IV. knihy, oda 7** není stroficky dělena a obsahuje 28 veršů. Autor se zamýšlí nad plynutím času. Smrt je nevyhnutelným koncem každého života, a proto básník nabádá, aby si lidé užívali života a neohlíželi se do minulosti.

„Ze změn ročních období sud': nic není stálého; doby
Minulé nečekej zpět.“ (Šebestián Hněvkovský)¹³

„Věčně netrvá nic: tak rok tě i hodina učí,
blahý jež zkracuje den.“ (Otakar Jiráni)¹⁴

Šebestián Hněvkovský se po vzoru básníků z Puchmajerovy družiny pokusil o překlad antických textů. Překlad časoměrného verše provedl tak, že zkombinoval časomíru se sylabotonií. Metrum jím přeložených básní odpovídá přízvuchným strofám antickým. Kromě snahy přeložit básně pomocí sylabotónických veršů, též počesťoval vybrané postavy římské mytologie (například Venuše – Láda).

2.1.7 BÁSNĚ RŮZNÉHO TYPU

Tato podkapitola je zaměřena na básně, které nelze zařadit do žádné z uvedených podkapitol. Jedná se o jedenáct básní – Podletí, Bohyně Móda, Chvála zlých žen, Na smrt N. N., Váhavý ženich, Na zamilovaného, Pozdní láska, Chvála osla, Chvála vola, Na hrob žebráků a Rozloučení s Umkami.

Báseň **Podletí** lze řadit mezi přírodní lyriku. Hněvkovský zde opěvuje krásu podletí (doba pod létem), tedy jara. Zachycuje dobu, kdy květiny i stromy kvetou, všechny tvory

¹¹ Hněvkovský, Š.: Básně drobné Šebestiána Hněvkovského. Praha, 1820, s. 208.

¹² Q. Horatius Flaccus: Ódy a Epódy (přeložil Otakar Jiráni). Praha, 1923, s. 121.

¹³ Hněvkovský, Š.: Básně drobné Šebestiána Hněvkovského. Praha, 1820, s. 210.

¹⁴ Q. Horatius Flaccus: Ódy a Epódy (přeložil Otakar Jiráni). Praha, 1923, s. 165.

naplňuje život a probouzí se radost i láska. „*Jaro přišlo! libost věje, / Přírozenost kyne, / Z lůna kvítky vine.*“ (Básně drobné, s. 8). Slavík je autorovi básníkem ptačtva. Báseň je rozložena do osmi strof, strofa obsahuje šest veršů s rýmovým schématem ABBACC. Psáno metrem trochejským.

Humorná oslavná báseň **Bohyně Móda** ukazuje módu jako bohyni, které se klaní celý svět. Ctí ji kněžny, hokynářky i mniši, jimž káže „strastný“ kroj. Zmíněná bohyně má v hlavních městech své chrámy (obchodní domy či pasáže) a oltáři jsou honosné obchody. Krejčí zastupuje pozici arcikněze a švadleny slouží bohyni jako jeptišky. Ženy, které si nerady nechají poroučet, se jí rády podvolí. Autor poukazuje také na vrtkavost bohyně Módy. „*Vrtkává! Dnes chocholaté / Čepce, díš, jsou přehezské, / Zejtra zase připlesklé.*“ (Básně drobné, s. 80). Báseň je rozložena do 18 strof, z nichž každá obsahuje sedm veršů založených na schématu ABBAACC. Užito trochejského metra.

Chvála zlých žen opěvuje zlé ženy jako jediný lék na muže se špatnými návyky. Tyto „zlice“ dokáží nadutého muže donutit k pokoře a lakomému rozházet všechny úspory. Záletník si netroufne pokukovat po jiné a závistivý muž bude brzy napraven, jelikož bude nucen ženu ve všech ohledech chválit. Zlice nenechá lenivého muže zahálet: „*Naležíš se, praví, v hrobě, / Tam se můžeš vyválet.*“ (Básně drobné, s. 110). Poslední strofa shrnuje celou báseň. Autor chce získat zlou ženu, která ho ochrání od pekla. „*Sám čert prchne, kde je cýtí, / Boje se jich vroucnosti. / Nechci ostat bez ochrany, / Chcy sy vybrat hodně zlou!*“ (Básně drobné, s. 110). Chvála zlých žen je oslavnou ódou a zároveň nevybíravou kritikou ženských vlastností. Báseň je rozložena do deseti strof, z nichž každá obsahuje osm veršů. Hněvkovský užil rýmového schématu ABABCD a trochejského metra.

Žalozpěv **Na smrt N. N.** je velmi ponurou básní. Již úvodní verše evokují temnou atmosféru. „*Hřbitov, hroby, hrana slyšet zvučet, / Umíráčkem temným smutně znít.*“ (Básně drobné, s. 118). Hněvkovský vyjadřuje smutek nad ztrátou milované ženy. Po její smrti se mluvčí nedokáže radovat z věcí, které dříve opěvoval. „*Zdá se smutnější být přírozenost, / Podletí též míti mdlejší květ: / Ani tráva nemá svou zelenost, / Osyřelý zdá se svět.*“ (Básně drobné, s. 120). Báseň je dělena do 14 strof, z nichž každá obsahuje pravidelná čtyřverší. Autor užil rýmového schématu ABAB a trochejského metra.

Váhavý ženich je básní, v níž lyrický mluvčí vysvětluje své důvody, kvůli kterým nechce vstoupit do svazku manželského. Vyzdvihuje především nevratnost manželského slibu. „*Často srdce vroucně velí, / Čehož v brzce trpce želí; / Osudný jest tento slib, / Nelze změnit jiným chyb.*“ (Básně drobné, s. 124). Ženy jsou dle mluvčího půvabné a čistých mravů jen do té chvíle, než se vdají. Přes všechny tyto námitky nakonec usuzuje, že

samotnému člověku je na světě smutno a něco postrádá. Proto se v závěru básně odhodlá ke sňatku. Erotická lyrika je prokládána ironickými komentáři racionalisty. Báseň sestává z osmi strof o pravidelných šestiverších (AABBCC). Psáno trochejským veršem.

Humorná báseň **Na zamilovaného** vypráví o písaři, který velmi snadno podléhá krásným dívkám. Jakmile o něj nějaká dívka projeví sebemenší zájem, ihned se do ní bezhlavě zamiluje. Přestože si z něj dívky dělají žerty, nic jej neodradí. „*Předce dívkám libá nehty, / Ač jen z něho mají řečty, / Že jest hodné třeštidlo.*“ (Básně drobné, s. 129). Báseň složená z devíti strof o pravidelných šestiverších je psána metrem trochejským a rýmovým schématem AABCCB.

Pozdní láska pojednává o zkušenosti lyrického mluvčího s alkoholem a opilstvím. Vzpomíná na to, jak chodil opilý z hospody. „*Milejší mne napilému / Bylo sladké motání.*“ (Básně drobné, s. 141). Alkohol vidí mluvčí jako lék na všechny starosti. Muž zamilovaný do krásné Běly se snaží své soužení s láskou utopit ve sklenici mělnického vína. „*Nalej; zkusým tebe dále - / Mocnés – ! krotíš lásky moc! - / Ctít tě budu – stále – stále - / Leješ na mne – libou – noc!*“ (Básně drobné, s. 141). Patnáct strof čítajících vždy čtyři verše je psáno rýmovým schématem ABAB a trochejským metrem.

Báseň **Chvála osla** je humornou ódou na ono domácí zvíře. Osel je příkladem spokojené mysli, která nežádá cti, slávy, akademických titulů ani bohatství. Autor zmiňuje též jeho jedinou zbraň. „*Zbraň máš v zadních nohou: jejich rázy / Plodí u odporců strach a zkázy.*“ (Básně drobné, s. 149). Osel je sice otrokem člověka, přesto mu sám člověk slouží. Stará se o něj, krmí jej a dává mu přístřeší. Blaženost lidí se v průběhu věků mění, ale život oslů je stále stejný. „*Letopisy píší o člověku, / Že ved život někdy v věku zlatém; / Ty pak podnes žiješ v tom též věku.*“ (Básně drobné, s. 151). Báseň rozdělená do jedenácti strof o pravidelných šestiverších (ABABCC) je psána trochejským metrem.

Podobného rázu je báseň **Chvála vola** opěvující tura domácího. Tato zvířata byla ctěna již Egypťany i Římany. Člověk si je oblíbil a staral se o jejich blaho. Nejprve býku dopřával veškerá potěšení, poté jej nechal vykleštit. „*Chtě mít blaženého / Drží mu sta krav; / Jako sultán žije, / Rozkoš hltá, čije.*“ (Básně drobné, s. 194). Po vykleštění se z vola stává ctnostné zvíře hodné obdivu. Příklad z jeho zdrženlivosti by si měli vzít mnozí mládenci. Báseň je rozložena do 12 strof o šesti verších (ABABCC), metrum je trochejské.

V básni **Na hrob Žebráků** autor drobně pozměnil název, oproti původnímu názvu „Na hrob žebráka“ publikovaném v almanachu Nové básně 3. Změněn byl pouze název, nikoli obsah nebo metrum básně. Autor se pozastavuje u hrobu žebráka a vzpomíná na jeho život plný bídy, utrpení a nemocí. Kriticky pointovaná báseň je jakýmsi nápisem,

který lze nalézt na onom hrobě žebráka. Nestrofická báseň o 12 verších je psána dle rýmového schématu ABABCDDCEEFF. Autor užil verše s jambickým spádem.

Poslední báseň celé sbírky nese název **Rozloučení s Umkami**. Autor vypráví o svém mládí, kdy jej plnila radostí láska žen a zaobírání se s Umkami. Vše se změnilo v okamžiku, kdy poznal Bělu a bezhlavě se zamiloval. Hněvkovský se loučí s Umkami, jelikož od oné chvíle bude ctít pouze Bělu. „*Ted' mé všechno pomyšlení / Řídí nová Bohyně, / Kradmo беру rozloučení / Z té jí v očích sokyně, Ji ctít musým jedině.*“ (Básně drobné, s. 213). Báseň obsahuje šest strof o pravidelných pětiverších (ABABB) a metrum trochejské.

Podkapitola Básně různého typu zahrnuje především nevyhraněné básně, v nichž autor kombinuje humor s ódou. Tento typ se projevuje především opěvováním atypického objektu (například Chvála vola, Chvála zlých žen) doplněným ironickými komentáři.

2.2 METRUM UŽITÉ VE SBÍRCE

V podkapitole „Jednotlivé básně sbírky“ jsem se zabývala obsahem, rýmem a metrickým systémem jednotlivých básní. Metrum básní bylo určováno pouze zjednodušeným rozbohem prvních tří strof jednotlivých básní. Dle rozložení přízvučných a nepřízvučných slabik jsem zařadila metra básní jako trochejská, daktylská či jambická. Výjimku tvořily překlady z antiky, u nichž se objevila kromě sylabotomie též časomíra.

Tato podkapitola je věnována hlubšímu rozboru vybraných šesti básní – Pramen života, Váhavý ženich, V. a Běla, Volení, Dudák, Vnislav a Běla.

2.2.1 VÝZKUM TROCHEJSKÉHO METRA

Ze sbírky Básně drobné jsem zvolila dvě básně a podrobila je hlubšímu rozboru. Jedná se o básně Váhavý ženich a Pramen života. Zmíněné básně byly vybrány jako nejvhodnější pro důkaz výskytu trochejského verše ve sbírce Básně drobné Šebestiána Hněvkovského. Celkový počet básní sbírky, u kterých jsem určila metrum jako trochejské, je 35. Rozbor se dělil na dvě fáze.

Nejprve jsem zkoumala rozložení přízvuků u výše uvedených básní. Za pomoci základních pravidel o přízvučnosti českých slov jsem spočítala slabiky zatížené přízvuky, převedla na procenta a zanesla do tabulek. Data byla užita k vytvoření přehledných grafů.

Druhá část se zaměřuje na výzkum slabičnosti slov užitých v básni. V básních jsem nejprve spočítala celkový počet slov a následně vyhledala početnost jednoslabičných, dvouslabičných, trojslabičných, čtyřslabičných a pětislabičných slov. Šestislabičná a vícslabičná slova se v žádné ze zkoumaných básní nevyskytovala.

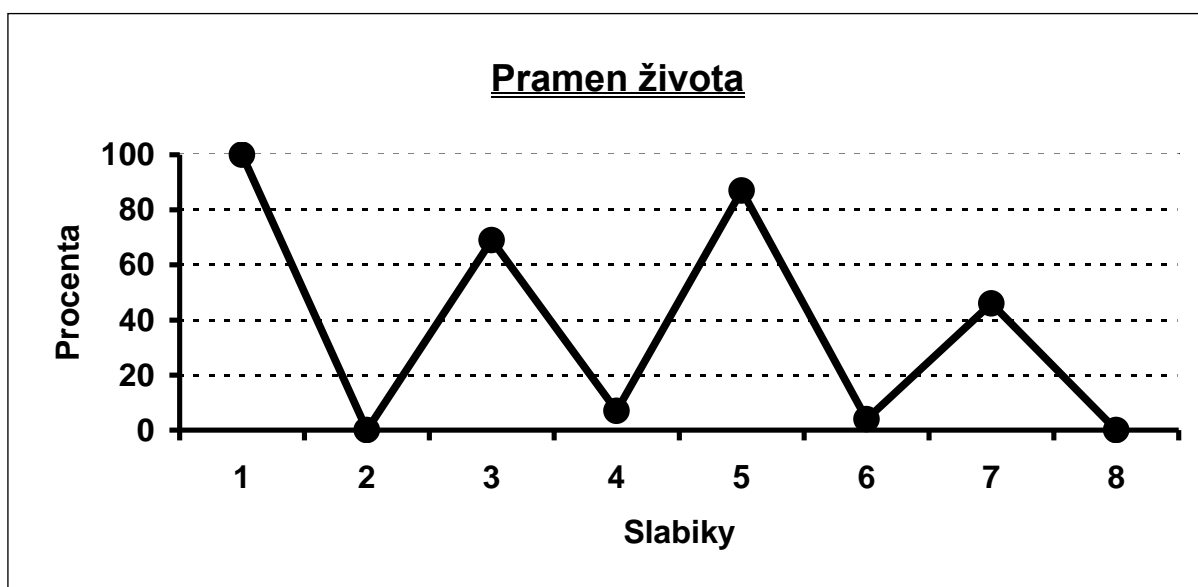
2.2.1.1 PRAMEN ŽIVOTA

Báseň Pramen života sestává z jedenácti strof, které jsou sepsány v pravidelných pětiverších. Objevují se verše se sedmi trochejskými slabikami i verše s osmi trochejskými slabikami. Tyto dva typy veršů se v básni pravidelně střídají dle následujícího schématu – verš osmislabičný, sedmislabičný, dva osmislabičné a sedmislabičný. Toto schéma je v souladu s rýmovým schématem těchto veršů (ABAAB).

Rozložení přízvuků

Souhrnný počet veršů v básni je 55. Z této sumy jsem výpočtem získala jedno procento přízvuku a zaokrouhlila jej na dvě desetinná místa, tj. 1,82. Pomocí této cifry jsem dopočítala procentuální rozložení přízvuků na jednotlivých slabikách.

Slabiky	1	2	3	4	5	6	7	8
Přízvuky	55	0	38	4	48	2	25	0
Procenta	100%	0%	69%	7%	87%	4%	46%	0%

Slabičnost

Nejprve jsem zjistila celkový počet slov obsažených v básni – 224 slov. Z této sumy získala hodnotu jednoho procenta a zaokrouhlila jej na dvě desetinná místa, tj. 0,45.

Slabičnost	Jednoslabičná	Dvoslabičná	Trojslabičná	Čtyřslabičná	Pětislabičná
Počet	74	107	27	14	2
Procenta	33,3%	48,2%	12,2%	6,3%	0,9%

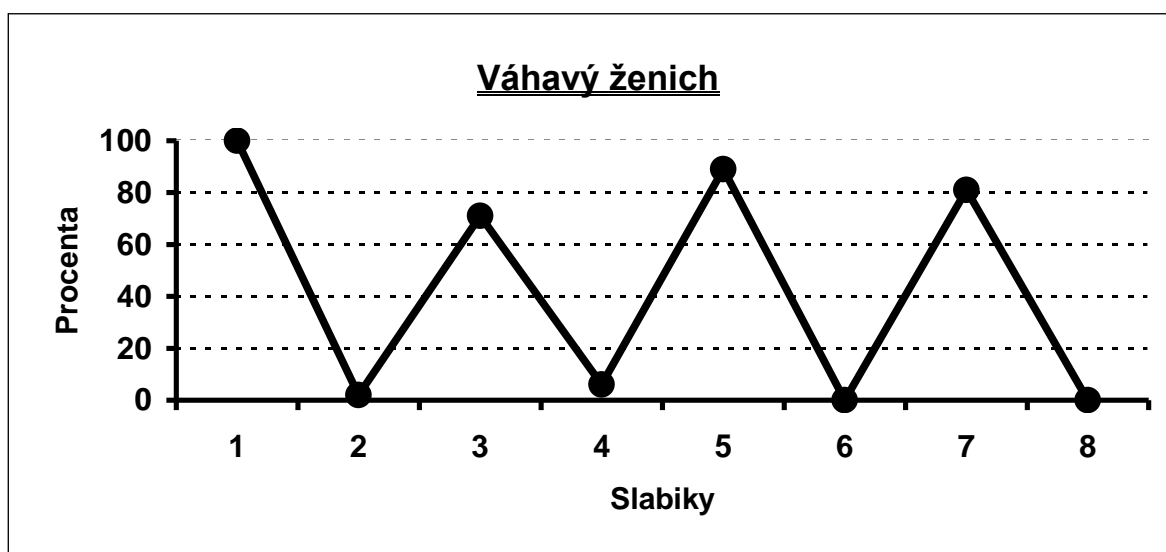
2.2.1.2 VÁHAVÝ ŽENICH

Báseň Váhavý ženich je rozložena do osmi strof po šesti verších. I zde se střídají verše se sedmi trochejskými slabikami a verše s osmi trochejskými slabikami. Prostřídávání probíhá vždy v následujícím sledu – čtyři verše osmislabičné, na něž navazují dva verše sedmislabičné. Rýmové schéma těchto veršů je AABCC.

Rozložení přízvuků

Báseň obsahuje celkem 48 veršů. Při výpočtu jednoho procenta přízvuku jsem opět zaokrouhlovala na dvě desetinná místa (2,08).

Slabiky	1	2	3	4	5	6	7	8
Přízvuky	48	1	34	3	43	0	39	0
Procenta	100%	2%	71%	6%	89%	0%	81%	0%

Slabičnost

Báseň obsahuje celkem 212 slov. Hodnotu jednoho procenta jsem opět zaokrouhlila na dvě desetinná místa, tj. 0,47. Jednotlivá slova byla rozdělena dle slabičnosti.

Slabičnost	Jednoslabičná	Dvouslabičná	Trojslabičná	Čtyřslabičná
Počet	89	95	15	13
Procenta	41,8%	44,5%	7,1%	6,1%

2.2.1.3 SHRUTÍ VÝZKUMU TROCHEJSKÉHO METRA

V básni Pramen života nenacházíme plně vyhraněné přízvuky na lichých slabikách, ovšem Váhavý ženich je pokusem o téměř dokonalý trochej. U obou básní nacházíme stoprocentní výskyt přízvuků na první slabice a velmi nízký počet přízvuků na slabice druhé (0%, 2%). Tento výsledek souvisí s umístěním dvouslabičných či víceslabičných slov na začátek každého verše.

Z výsledného grafu básně Pramen života je patrné, že nedokonalost trochejského metra je způsobena především nízkým procentem přízvuků na třetí (69%) a sedmé (46%) slabice. Při přezkoumání uvedené básně jsem zjistila, že autor velmi často umisťoval trojslabičná slova na pátou slabiku. Z celkových 55 veršů nacházíme 28 veršů, ve kterých na páté slabice začíná trojslabičné slovo. Na sedmou slabiku tedy připadá vedlejší přízvuk, čímž lze vysvětlit nízké procentuální zastoupení přízvuků na sedmé slabice.

V básni Váhavý ženich nacházíme téměř dokonalý trochej, přestože je na třetí slabice nižší procento přízvuků (71%). Dalším výzkumem bylo zjištěno, že dvanáct veršů započiná trojslabičným, nebo čtyřslabičným slovem. V těchto případech tedy vychází na třetí slabiku vedlejší přízvuk, což vysvětluje nízké procento přízvuků na této slabice.

Při porovnání básní z hlediska jejich slabičnosti jsem zjistila, že procenta užitých slov se shodují v následujících bodech. Nejhojněji se v básních vyskytují slova dvojslabičná (48,2%; 44,7%), což odpovídá mému očekávání, jelikož každý dvojslabičný celek potenciálně realizuje trochejskou stopu. Druhým nejčastějším typem jsou slova jednoslabičná (33,3%; 41,8%). Jednoslabičná slova jsou nejčastěji užitá ve spojení s trojslabičným celkem.

Hněvkovský se v básních pokusil o dokonalý trochej, který podpořil především stoprocentním přízvukem na první slabice verše a častým užíváním dvojslabičných slov.

2.2.2 VÝZKUM JAMBICKÉHO METRA

Pro důkaz metra jambického jsem ze sbírky Básně drobné zvolila opět dvě básně a následně je podrobila hlubšímu rozboru. Vybrané básně nesou názvy Volení a V. a Běla. V celé sbírce se vyskytuje pouze malé množství básní s jambickým spádem (6 básní), oproti tomu veršem trochejským je psána většina sbírky. Rozbor byl proveden stejným způsobem jako rozbor metra trochejského – výzkum rozložení přízvuků a slabičnosti slov.

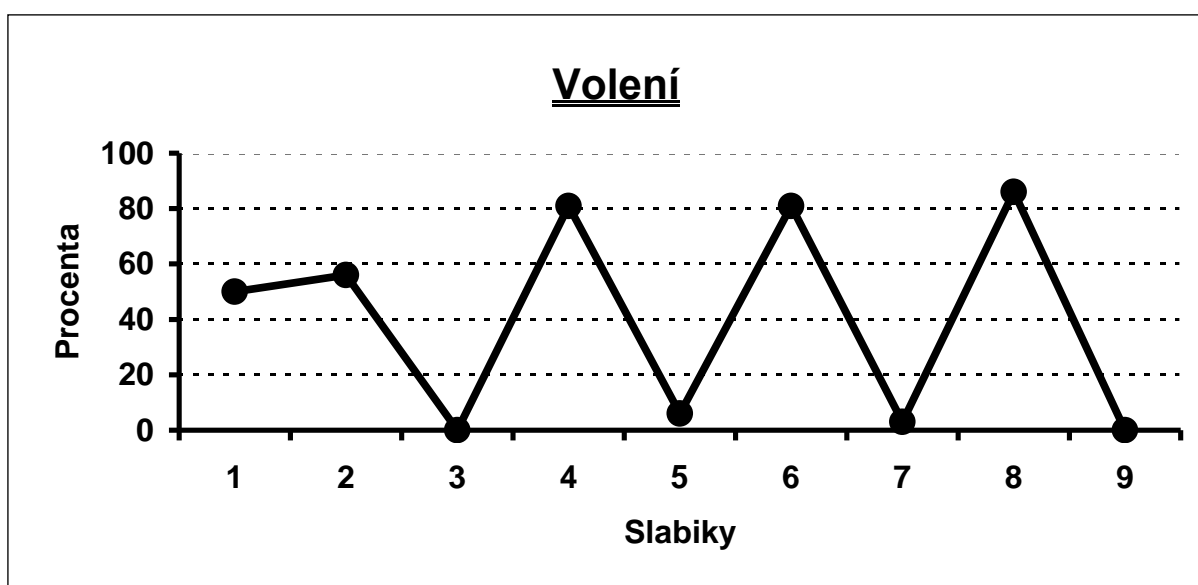
2.2.2.1 VOLENÍ

Báseň je rozložena do šesti strof obsahujících vždy šest veršů. Vyskytují se zde verše s osmi jambickými slabikami a verše s devíti jambickými slabikami. Uvedené verše se ve strofách střídají dle následujícího schématu – verš devítislabičný, osmislabičný, devítislabičný, osmislabičný, devítislabičný a devítislabičný. Toto střídání je v souladu s rýmovým schématem básně – ABABCC.

Rozložení přízvuků

V básni nacházíme celkem 36 veršů. Hodnota jednoho procenta přízvuku, po zaokrouhlení na dvě desetinná místa, je 2,78. Výsledné hodnoty jsem zanesla do grafu.

Slabiky	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Přízvuky	18	20	0	29	2	29	1	31	0
Procenta	50%	56%	0%	81%	6%	81%	3%	86%	0%

Slabičnost

Celkový počet slov v básni je 177. Hodnota jednoho procenta, zaokrouhlená na dvě desetinná místa, odpovídá 0,57. Slova jsem roztřídila dle slabičnosti.

Slabičnost	Jednoslabičná	Dvouslabičná	Trojslabičná	Čtyřslabičná
Počet	70	78	17	12
Procenta	39,9%	44,5%	9,7%	6,8%

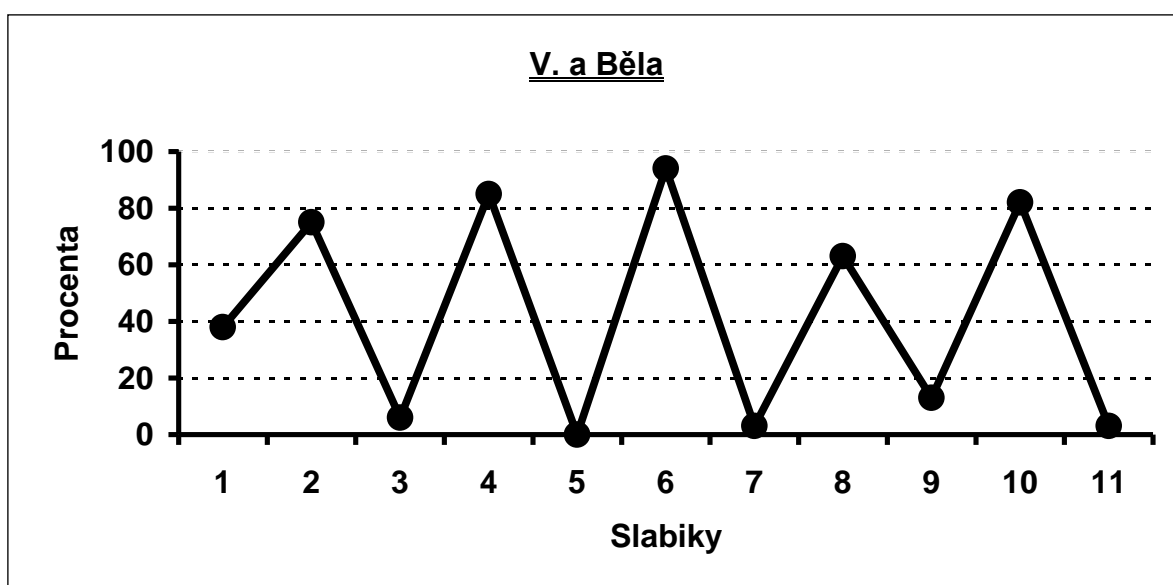
2.2.2.2 V. A BĚLA

Báseň je složena z osmi strof po čtyřech verších. Dochází zde k střídání veršů s deseti jambickými slabikami a veršů s jedenácti jambickými slabikami. Verše jsou střídány dle následujícího schématu – dva verše jedenáctislabičné, na které navazují dva desetislabičné. Uvedené schéma souvisí se schématem rýmovým (AABB).

Rozložení přízvuků

V básni jsem napočítala celkem 32 veršů. Hodnota jednoho procenta přízvuku byla zaokrouhlená na dvě desetinná místa, tj. 3,13.

Slabiky	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Přízvuky	12	24	2	27	0	30	1	20	4	26	1
Procenta	38%	75%	6%	85%	0%	94%	3%	63%	13%	82%	3%

Slabičnost

Celkový počet slov v básni je 219. Hodnota jednoho procenta, zaokrouhlená na dvě desetinná místa, je 0,46. Slova byla rozdělena na jednoslabičná až čtyřslabičná.

Slabičnost	Jednoslabičná	Dvouslabičná	Trojslabičná	Čtyřslabičná
Počet	112	94	10	3
Procenta	51,5%	43,2%	4,6%	1,4%

2.2.2.3 SHRUTÍ VÝZKUMU JAMBICKÉHO METRA

Výsledné grafy dokazují, že zvolené básně jsou psány veršem s jambickým spádem. Žádná z básní není vyhraněná natolik, aby se dalo tvrdit, že jde o metrum jambické.

Při výsledném shrnutí výzkumu rozložení přízvuků jsem si povšimla především problematiky přízvuku na první slabice. Obě básně vykazují poměrně vysoké procento přízvuků na této slabice. U básně Volení se jedná o 50% a V. a Běla obsahuje 38% přízvuků na první slabice. Autor se pokoušel tuto slabiku nezatěžovat přízvukem tím, že užíval na začátku verše nepřízvučných slov. Jednalo se především o různé tvary slovesa „být“ a jednoslabičné tvary zájmen, které nejsou přízvučné, tedy vhodné pro verš s jambickým spádem. Přesto autor v mnoha případech užil na úvod verše přízvučných jednoslabičných, dvouslabičných i trojslabičných slov. V básni Volení počíná 11 veršů slovem dvouslabičným, trojslabičným, či čtyřslabičným a báseň V. a Běla má na této pozici čtyři dvouslabičná, nebo trojslabičná slova. Tento fakt souvisí s poměrem přízvuků na první slabice u obou básní. Báseň Volení má padesátiprocentní přízvučnost této slabiky, což vysvětluje vysoká početnost víceslabičných slov na první pozici. U básně V. a Běla se na této pozici objevuje méně víceslabičných slov, proto také procentuelní zatíženost přízvukem první slabiky (38%) je v této básni nižší.

Toto zjištění také vysvětluje, proč je v básni Volení nízká přízvučnost druhé slabiky (56%). Opět to souvisí s užitím víceslabičných slov na začátku verše. V básni V. a Běla se nevyhraněný jambický verš významně projevuje také nízkou přízvučností osmé slabiky (63%). Této slabice často připadá vedlejší přízvuk (6 případů), který je způsoben vložením trojslabičného slova na šestou slabiku.

Z hlediska slabičnosti užitých slov se vybrané básně velmi odlišují. V básni Volení je nejhojněji užito dvouslabičných slov (44,5%) a slov jednoslabičných (39,9%). Naopak báseň V. a Běla nejčastěji využívá slov jednoslabičných (51,5%) a dvouslabičných slov je zde 43,3%.

2.2.3 VÝZKUM DAKTYLSKÉHO METRA

Dvě básně vybrané pro výzkum daktylského metra se nazývají Dudák a Vnislav a Běla. V obou případech se jedná o poměrně rozsáhlé básně (Dudák – 128 veršů, Vnislav a Běla – 288 veršů), proto jsem z nich vybrala pouze určitý úsek, který byl podroben rozboru - prvních 50 veršů z každé básně. Básni s daktylským metrem sbírka obsahuje velmi malé množství (5 básní) v porovnání s velmi frekventovaným metrem trochejským.

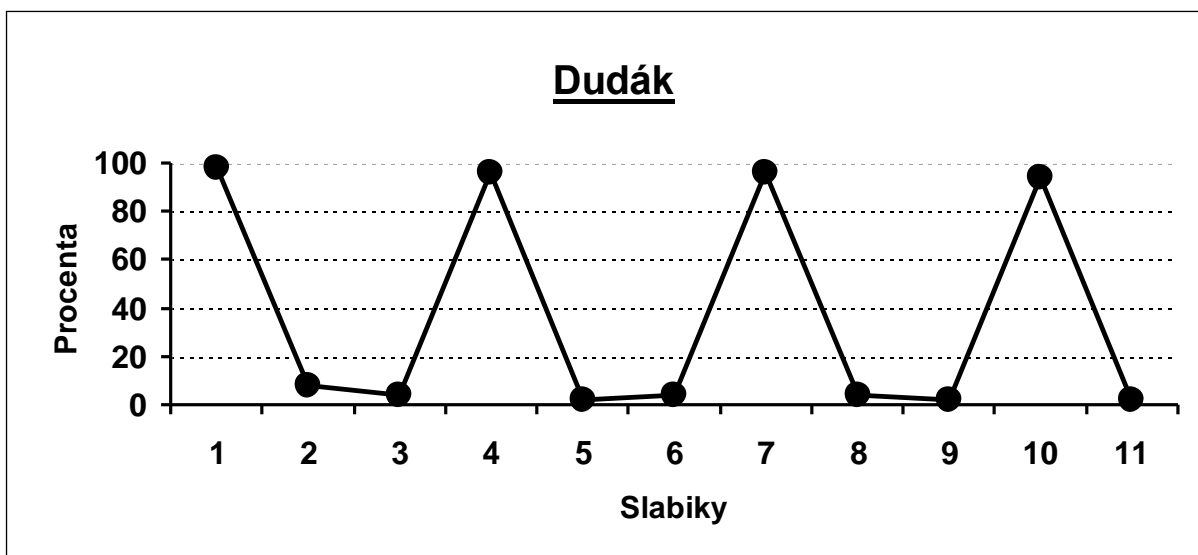
2.2.3.1 DUDÁK

Celá báseň sestává z 32 strof, které obsahují pravidelná čtyřverší. Rozebíraný úsek 50 veršů odpovídá 12,5 strofám. V básni se vyskytují verše s deseti daktylskými slabikami a verše s jedenácti daktylskými slabikami. Tyto verše se ve strofách střídají dle následujícího schématu – na dva verše jedenáctislabičné navazují dva verše desetislabičné, což je v souladu s rýmovým schématem básně – AABB.

Rozložení přízvuků

Z padesáti vybraných veršů jsem vypočítala jedno procento přízvuku, jehož hodnota se rovná 2. Hodnoty přízvuků na jednotlivých slabikách byly převedeny na procenta. Jelikož hodnota jednoho procenta je 2, nebylo nutné zaokrouhlovat procenta na celá čísla.

Slabiky	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Přízvuky	49	4	2	48	1	2	48	2	1	47	1
Procenta	98%	8%	4%	96%	2%	4%	96%	4%	2%	94%	2%

Slabičnost

Celkový počet slov ve vybrané části básně je 283. Po zaokrouhlení na dvě desetinná místa vychází hodnota jednoho procenta na 0,35.

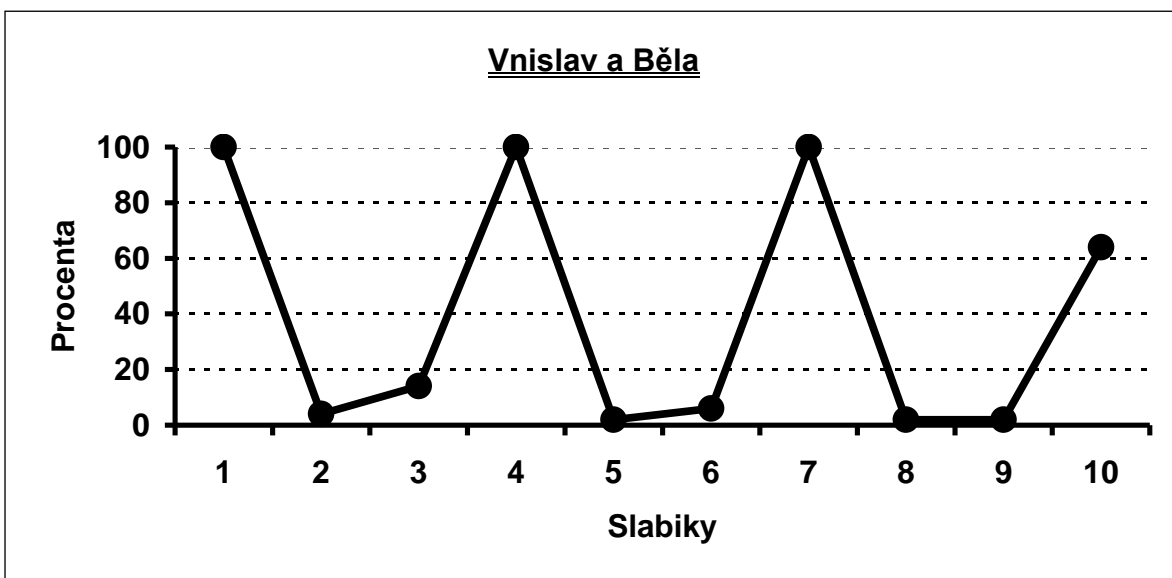
Slabičnost	Jednoslabičná	Dvouslabičná	Trojslabičná	Čtyřslabičná
Počet	118	79	85	1
Procenta	41,3%	27,7%	29,8%	0,35%

2.2.3.2 VNISLAV A BĚLA

Báseň je rozložena do 48 strof o pravidelných šestiverších. Zvolený úsek 50 veršů odpovídá v této básni 8,3 strofám. Střídají se zde verše s osmi daktylskými slabikami a verše s deseti daktylskými slabikami. Ke střídání dochází dle schématu – desetislabičný, desetislabičný, osmislabičný, desetislabičný, desetislabičný a osmislabičný verš. Rýmové schéma této básně je AABCCB.

Rozložení přízvuků

Slabiky	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Přízvuky	50	2	7	50	1	3	50	1	1	32
Procenta	100%	4%	14%	100%	2%	6%	100%	2%	2%	64%

Slabičnost

Ve vybraném úseku 50 veršů se nachází celkem 260 slov. Jedno procento je rovno 0,39. Slova, rozdělená na jednoslabičná až čtyřslabičná, byla převedena na procenta.

Slabičnost	Jednoslabičná	Dvouslabičná	Trojslabičná	Čtyřslabičná
Počet	117	67	74	2
Procenta	45,6%	26,1%	28,9%	0,8%

2.2.3.3 SHRUTÍ VÝZKUMU DAKTYLSKÉHO METRA

Na základě výsledných grafů lze tedy tvrdit, že se Hněvkovský v těchto básních pokusil o téměř dokonalý daktyl.

U obou básní nacházíme téměř stoprocentní zatížení první slabiky přízvukem (Dudák – 98%, Vnislav a Běla – 100%). Přízvuky na dalších slabikách odpovídají, s nepatrnými odchylkami, schématu daktylského verše. Nejpatrnější odchylku vykazuje třetí slabika v básni Vnislav a Běla, která nese 14% přízvučnosti (tj. sedm nalezených přízvuků). Ve čtyřech případech je na třetí slabiku umístěno jednoslabičné přízvučné slovo, které následuje po slově dvouslabičném.

Výzkum básně Vnislav a Běla ukázal, že se jedná o velmi pravidelnou báseň z hlediska rozložení verše. Přízvučné slabiky dokazující daktylskou stopu (první, čtvrtá, sedmá) jsou stoprocentně zatíženy přízvukem. Slabiky nepřízvučné již tolik vyhraněné

nejdou, přesto se jedná o minimální odchylky. Desátá slabika je též téměř stoprocentně zatížena přízvukem, přestože v grafu je hodnota přízvuku zastoupena pouze 64 procenty. Výsledky znázorněné v grafu jsou založeny na předpokladu, že jsou všechny verše desetislabičné. V básni se střídají s desetislabičnými verše osmislabičné. Pokud z celkového počtu veršů odebereme verše osmislabičné, které nemají vliv na přízvuk desáté slabiky, získáme 34 desetislabičných veršů. A jelikož desátá slabika byla zatížena 32 přízvuky, lze tvrdit, že je tato slabika z 94 procent přízvuková. Odchylka od stoprocentní přízvukovosti desáté slabiky je způsobena dvěma verši, ve kterých začíná na sedmé slabice čtyřslabičné slovo a desátá slabika tedy přízvuk nenesou. Tato dvě slova jsou jediná čtyřslabičná slova užitá v rozebírané části básně. Jde o velice zajímavou odchylku, jelikož krom těchto dvou slov končí všechny ostatní desetislabičné verše jednoslabičným přízvukovým slovem. Verše osmislabičné jsou oproti tomu vždy zakončeny slovem dvouslabičným – sedmá slabika je tedy vždy přízvuková a osmá vždy nepřízvuková.

Z výsledků rozboru slabičnosti užitých slov jsem zjistila, že v obou básních s převahou dominují slova jednoslabičná (Dudák – 41,3%; Vnislav a Běla – 45,6%), druhá nejužívanější jsou slova trojslabičná (Dudák – 29,8%; Vnislav a Běla – 28,9%), následovaná slovy dvouslabičnými (Dudák – 27,7%; Vnislav a Běla – 26,1%). Nejméně autor v obou případech užíval slov jednoslabičných, která odpovídají hodnotě menší než jedno procento.

2.3 VNITŘNÍ STAVBA VERŠŮ UŽITÝCH VE SBÍRCE BÁSNĚ DROBNÉ

Autor ve sbírce užil metra trochejského, jambického i daktylského. Sbírnka obsahuje dvě básně, které nelze zařadit mezi žádné z uvedených meter. Jedná se o báseň Koupání, při jejímž zpracování užil autor časoměru a báseň Žaloba na Amora psanou metrem daktylo-trochejským. Metrum jsem neurčovala pouze u čtyř básní, které jsou překlady antické poezie (Quinta Horatia Flacca). Těchto šest odlišných básní není započítáno do následujícího rozboru. Ze zbylých 46 básní jsem se pokusila zjistit, jaké preferuje Hněvkovský ve své sbírce metrum, strofické členění, četnost veršů v rámci strof a rýmová schémata. Vyzkoumaná data jsou též převedena na procenta (sto procent odpovídá zkoumaným 46 básním).

V rámci užitých meter markantně převládá metrum trochejské. Metra trochejského užil autor ve 35 případech (76%), jambického v šesti (13%) a daktylského v pěti případech (11%). Ve sbírce nacházíme básně dělené do dvou až 52 strof (báseň Vyšehradský sloup). Nečastěji je užito dělení do šesti strof – osm básní (17%). Dále autor často užil básní nedělených na strofy (6 básní, 13%) a dělení na osm strof (4 básně, 7%). Strofy básní jsou děleny na dvojverší až osmiverší. Šest básní sbírky není děleno na strofy, proto do následujících výpočtů nebudou zaneseny. Zjistila jsem, že nejhojněji dělil autor strofy na pravidelná šestiverší – 15 básní (38%), dále na čtyřverší (14 básní, 35%) a osmiverší (8 básní, 20%). V rámci šestiverší Hněvkovský užíval nejčastěji rýmové schéma ABABCC (6 básní), v rámci čtyřverší schéma ABAB (8 básní) a v rámci osmiverší rýmové schéma ABABCD (5 básní).

Z hlediska obsahové se ve sbírce nejčastěji vyskytují básně s erotickou tematikou (15 básní), dále básně oslavné (7) a básně, v nichž se autor inspiroval lidovou tvorbou (7).

3 NOVÉ BÁSNĚ DROBNÉ

Nové básně drobné jsou druhou básnickou sbírkou Šebestiána Hněvkovského, jejíž první vydání bylo vytištěno roku 1841 v Praze u Jana H. Pospíšila „činného ouda českého národního Muzea“. Sbíрка nese název Nové básně drobné Šebestiána Hněvkovského.

Básnická sbírka sestává z 92 básní, z nichž žádná nebyla dříve publikována v almanaších Antonína Jaroslava Puchmajera. Básně ze sbírky Nové básně drobné jsou v porovnání s básněmi sbírky Básně drobné znatelně kratšího rozsahu. Tomuto faktu napovídá též porovnání počtu stran a počtu básní uvedených v jednotlivých sbírkách. V Básních drobných nacházíme 52 básní na 216 stranách, kdežto Nové básně drobné obsahují 92 básní a rozsah celé sbírky čítá pouhých 156 stran.

Sbíрку Nové básně drobné opatřil autor předmluvou, v níž reaguje na kritické hlasy zesměšňující jeho předchozí práce. Vysvětluje, že se již dále nechtěl zaobírat českou prozodii, jelikož spory o ni již dávno utichly. Ovšem kritiky uveřejněné v časopise Česká včela, kde bylo jeho „rytmování“ zesměšněno, jej donutily k reakci. Vzkazuje mladým kritikům, že na rozdíl od českého národa jeho spisům zcela neporozuměli. „*Ostatně mladým kritikářům, co mé větší spisy snižují, podotknouti musím, že jim zcela nerozumí, kdežto národ jim dobře porozuměl, a že je lituji, že tolik práce na zlehčování vynakládají, když vlast jejich kritiky za orakulum neuznává.*“¹⁵ Hněvkovský též zmiňuje spory o českou prozodii. Dle autora není důležitý typ prozodie, který spisovatel volí, ale zdařilost výsledného díla. Nechce stavět sylabotonii proti časoměře. Jelikož nebyl rigorózní filolog, nestavěl se ani za jedno stanovisko (ani za Dobrovského ani za Jungmannovo).

3.1 BÁSNĚ UVEŘEJNĚNÉ VE SBÍRCE

Tato podkapitola je věnována rozboru básní publikovaných ve sbírce Nové básně drobné Šebestiána Hněvkovského. Pro rozbor básní jsem zvolila odlišný postup, než který byl užít v rámci rozboru sbírky Básně drobné. Jelikož se ve sbírce Nové básně drobné nachází 92 básní, rozhodla jsem se básně rozřadit do tematických celků, v nichž jsem se pokusila určit, jak Hněvkovský dané téma zpracovává. Básně jsem nerozebírala jednotlivě z důvodu velkého rozsahu sbírky. Pravopis citací je přebrán z básní zveřejněných v České elektronické knihovně na internetové stránce www.ceska-poezie.cz. Během podrobného

¹⁵ Hněvkovský, Š.: Nové básně drobné. Praha, 1841, s. 3.

zkoumání básní jsem zjistila, že jsou všechny básně psány metrem trochejským. Proto v rámci Nových básní drobných nebude proveden výzkum jednotlivých užitých meter, jako v části „Metrum užitá ve sbírce“ spadající do předchozího rozboru sbírky Básně drobné.

3.1.1 DIDAKTIZUJÍCÍ BÁSNĚ

Mezi básně, v nichž převažuje výchovný aspekt, lze zařadit následujících devět básní sbírky Nové básně drobné. Jedná se o básně Rada ženichovi, Na Květku, Pověst ženská, Krása ohromná, Nucené manželstvo, Zvědavost, Matka a dcera, Hojnost nevěst a Bezženec.

Stěžejním tématem těchto básní je láska, kterou autor zobrazuje ve dvou diametrálně odlišných rovinách. Milenecká láska je chápána v některých básních jako cesta k blaženému životu (například báseň Na Květku), v jiných oproti tomu jako cit, kterého je dobré se vyvarovat (například báseň Bezženec).

Hněvkovského výchovné básně lze též rozdělit do dvou skupin dle toho, komu jsou básně adresovány. Básně, z nichž si mají ponaučení o lásce odnést dívky, jsou Matka a dcera, Pověst ženská, Krása ohromná a Na Květku. Každá z básní je věnována jiné věkové kategorii dívek. V básni **Matka a dcera** autor nabádá velmi mladé dívky, aby odolaly touze po lásce a užívaly si svobodného a blaženého života dokud mohou. „*Dívko, čekej hezky svého času, / Přijde předce doba tvého klasu. / Zatím vyrážej se s děvčaty, / S kolovrátkem, jehlou, s kuřaty.*“ (Nové básně drobné, s. 97). Oproti tomuto je v básni **Na Květku** dívka, která již dosáhla určitého věku, nabádána, aby si již zvolila muže, s kterým prožije šťastný život. Život bez lásky Hněvkovský neshledává šťastným. Báseň **Pověst ženská** je varováním před muži, kteří pouze zbaví ženu cti a lásku nehledají. Autor přirovnává křehkost ženské pověsti ke sklu. „*Znáš sklo, jaká spojena s ním křehkost? Malá příhoda jej podrtí.*“ (Nové básně drobné, s. 79). V básni **Krásá ohromná** autor ukazuje, že krásná tvář není vše. Aby se o dívku ucházeli muži, musí být též krásná uvnitř. „*Jeví v lících nebe, v prsou peklo, / Ještě pro ni srdce neobměklo... Nešťastná jest, které nedán vyšší duch; / Kde se shledá pro ni čnicí druh?*“ (Nové básně drobné, s. 89).

Čtyři z didaktizujících básní jsou adresovány mužům. Jde o básně Rada ženichovi, Bezženec, Hojnost nevěst a Zvědavost. Hlavní myšlenkou těchto básní je především snaha varovat mládež před neuváženým výběrem nastávající manželky. Autor vybízí muže,

aby hleděli především na vnitřní krásu ženy, jelikož ta se na rozdíl od krásy zevnější časem nezoškliví. Báseň **Rada ženichovi** je zaměřena na muže, jenž chce pojmout za manželku krásnou sedmnáctiletou dívku. U této dívky ovšem uplyne ještě mnoho let, než bude oplývat duševními vlastnostmi hodnými obdivu. Proto jej autor nabádá k volbě starší, zralejší ženy, se kterou bude jeho život spokojený již od počátku vztahu. „*Zří se skvělost tělesná i duševní, / Volení to blahobytně upevní. / Připust' dozrálejším slušnost, přednost, / Ač snad tebe vábí řásy zhlednost.*“ (Nové básně drobné, s. 84). Báseň je ukončena veršem, v němž je přirovnáním zobrazena celá nosná myšlenka. „*Vždyť se více broskve než květ cení.*“ (Nové básně drobné, s. 84). V básni **Bezženec** nacházíme krom didaktizujícího aspektu též aspekt oslavující život nezatížený manželstvím. „*Říkají mi starý mládenec: / Nevázaný život má víc ceny, / Než mi mohou vynahradiť ženy.*“ (Nové básně drobné, s. 100). Muž, který nenajde ženu, s níž hodlá strávit zbytek svého života, by neměl podlehnout nátlaku společnosti a oženit se bez lásky a štěstí. I život bez manželství lze shledávat šťastným.

Báseň **Nucené manželstvo** vypráví příběh dvou mladých lidí, kterým rodiče vnutili sňatek bez lásky. Rodiny hleděly pouze na bohatství, jež z onoho sňatku vzejde. Dívka byla v manželství velmi nešťastná. Ke svému choti cítila odpor, který časem přerostl v čirou nenávisť. „*Dlouho kojím proti tobě mstivost, / Nikdy jsem tě nemilovala. / Nenávidím ted' tě!*“ (Nové básně drobné, s. 137). Krátký život ženy měl tragický konec, jelikož zešilela ze svého zoufalého stavu a zemřela. V této básni autor ukazuje, jak daleko může zajít nešťastné manželství.

Všech devět básní je psáno metrem trochejským. Dvě básně nejsou členěny na strofy (Rada ženichovi, Krása ohromná). Ostatní básně jsou děleny na strofy obsahující čtyři, nebo šest veršů. Převládají básně s pravidelnými šestiveršími (pět básní), u nichž dominuje rýmové schéma ABABCC. Toho schéma nacházíme u tří básní (Na Květku, Nucené manželstvo a Zvědavost).

Didaktizující básně Šebestiána Hněvkovského jsou především doporučením mladým lidem, aby věřili svému citu a neobávali se lásky vedoucí k blaženému životu. Přesto je též důležité zapojit i rozum a nepodlehnout prvnímu dojmu, například krásě mladé ženy. Při volbě partnera je důležité nehledat pouze vnější krásu, ale krásu ducha. Autor mládež varuje především před nerozvážným podlehnutím prvním láskám, nečestnými muži a nešťastným manželstvím.

3.1.2 EROTICKÉ BÁSNĚ

Erotické básně jsou nejhojněji zastoupenou částí, jelikož ve sbírce *Nové básně drobné* nacházíme 30 básní odpovídajících danému tématu. Jedná se o básně *Bouře lásky*, *Na nespokojeného vzdělance*, *Svévolné děvče*, *Láska platonická*, *Na Těchnu*, *Volení ženicha*, *Chladná láska*, *Lel a básník*, *Rozmlouvání*, *Volnost a láska*, *Odhodlaný milovník*, *Žaloba*, *Pošetilé plání*, *Děšť*, *Udobření*, *Nehezká*, *Dívka nemocná*, *Čekání na ženicha*, *Věštění*, *Zlomek rozmlouvání*, *Lel nevitězný*, *Zpěvkyně*, *Rozvážlivá dívka*, *Láska manželská*, *Prozřetelná milovnice*, *Básnictví mlčení*, *Básník a Mílek*, *Příčina zpěvu o lásce*, *Osud protivný* a *Věčná láska*.

Většina erotických básní je psána formou monologu, ovšem nacházíme zde i čtyři básně, jež jsou psány jako dialog dvou postav (*Rozmlouvání*, *Zlomek rozmlouvání*, *Básník a Mílek*, *Lel a básník*). Shodným rysem těchto dialogických básní je pravidelné střídání promluv oněch dvou mluvčích. V básních *Rozmlouvání* a *Zlomek rozmlouvání* se jedná o rozhovory mezi mužem a ženou. **Zlomek rozmlouvání** zachycuje dialog *Bodřenky* a *Zdařila* na téma nešťastné lásky. Naopak **Rozmlouvání** je vyznáním lásky mezi *Miluší* a *Věstoněm*. V básni nacházíme též moment, kdy dívka uvažuje o životě a citech růže, kterou nazývá kněžnou mezi květinami. Fakt, že růže nedokáže cítit lásku jako lidé, není třeba považovat za nedostatek. Nepozná-li růže lásku, znamená též, že nepozná zklamání z lásky. „*Nezná sice laskavého vření, / Žije šťastně v klidném krásy svitu, / Však též nezná milostného bolu, / Láska, žalost bydlívají spolu.*“ (*Nové básně drobné*, s. 45). Další dvě dialogické básně zachycují rozhovory mezi básníkem a *Amorem*, který je zde nazýván *Mílek* nebo *Lel*. V básních autor vzpomíná na své lásky z mládí a rozpráví s *Amorem* o otázce, zda je možné i v pokročilém věku milovat dívky tak, jako miloval kdysi. V básni **Básník a Mílek** praví *Amor* básníkovi, že na věku nezáleží. „*Nehled' na leb, jestli bělí, lisí; / Od té ničehožnic nezávisí. / Pozoruj, zdaž šíp můj srdce vnadí?*“ (*NBD*, s. 108).

Ve sbírce nacházíme erotické básně, jejichž hlavním tématem je čistá a nehynoucí láska, ale spatřujeme v nich též aspekt oslavný. Ráz oslavnosti není převažující, ale nelze jej zcela vyloučit. Jedná se o čtyři básně, v nichž je zobrazen autorův sympatizující pohled na lásku a blažený život s ní spojený. Jmenovitě jsou to básně *Příčina zpěvu o lásce*, *Věčná láska*, *Básnictví mlčení* a *Láska manželská*. V básni **Věčná láska** autor vnímá upřímnou lásku jako věčný cit, který uhasí až smrt. „*Hled'me jen zde splnit lásky slib, / Do sejítí milovati sebe!*“ (*Nové básně drobné*, s. 103).

Básně, které jsou vyznáním vroucí a nehynoucí lásky lyrického mluvčího, lze rozdělit do dvou skupin dle pohlaví mluvčího. Čtyři básně jsou vyznáním lásky muže ženě (Na nespokojeného vzdělance, Déšť, Odhodlaný milovník, Na Těchnu). Báseň **Na nespokojeného vzdělance** vypráví příběh vzdělance, jenž nevěřil na lásku, dokud nespátřil krásnou dívku, do které se na první pohled zamiloval. „*Zhlíd jsem děvku, ana v květech spala, / Bledou, ale sličnou velice; / Zbudila se, oči na mne piala; / Jaký blesk vjel z nebe do srdce!*“ (Nové básně drobné, s. 68). Básně, v nichž je lyrickým mluvčím zamilovaná žena, jsou tři – Zpěvkyně, Dívka nemocná, Nehezká. Báseň **Zpěvkyně** zachycuje okamžik, v němž si dívka uvědomuje, že se zamilovala. Běla pocíťuje ve svém srdci tíseň a zmatek. Tyto emoce se pokouší zahnat zpíváním písní. Když si uvědomí, že tento stav je zamilovanost (první láska), přestane zpívat. Již nepotřebuje ulevovat svému srdci a s radostí přijímá stav zamilovanosti. „*Děva mlkne, přestává již zpívat, / Neb ji spojil s mlkem svazek blahý.*“ (Nové básně drobné, s. 61). Kromě vřelé lásky dvou milenců se autor zabývá též tématem lásky platonické. V básni **Láska platonická** autor popisuje vztah muže a ženy, kteří k sobě chovají cit, jenž je dle autora silnější než láska milenecká. Platonická láska se však může velmi rychle změnit na lásku mileneckou. Z toho důvodu v poslední strofě autor varuje před polibkem, který může vše změnit. „*Bděte! na rtech bývá Amor skryt! / Nepřítel jest věčný nevinnosti, / Odejímá svatý srdci klid; / Budí dřímající tělesnosti, / Kouzlí vášně, vlnadný cit.*“ (Nové básně drobné, s. 70). Tuto báseň lze z hlediska jejího obsahu brát jako pokračování básně Osvícená přítelkyně, jež bude zmíněna v části Oslavné básně.

Pět erotických básní zachycuje situaci, v níž lyrický mluvčí uvažuje nad tím, zda podlehnout lásce, nebo zda jí odolat. Je zde zobrazen boj srdce (citů) s rozumem. Pouze v jedné z těchto básní (**Volnost a láska**) je lyrickým mluvčím zamilovaný muž. Báseň pojednává o jeho snaze spojit volnost a lásku, jelikož ani jedné z nich se nechce kvůli té druhé vzdát. „*Což se nedá mezi nimi most / Postaviti, jedno s druhým spojit; ... Což má stále jedno druhé dusit, / Sjednoci obou chci předc zkusit.*“ (Nové básně drobné, s. 81). Ve čtyřech básních, v nichž je lyrickým mluvčím žena, se setkáváme s dívkou, jež se rozhoduje, kterého muže si zvolí jako svého nastávajícího. Dívka v básních volí mezi množstvím nápadníků (báseň Volení ženicha), nechává si svého milého určit věštbou (báseň Věštění) nebo si volí ženicha dle toho, jak obstojí ve zkoušce, kterou mu nachystala a která má ukázat pravost jeho citu (Svévolné děvče, Prozřetelná milovnice).

Hněvkovský ve svých básních ukazuje též zamilované páry. Ty prošly nějakou životní zkouškou, která jejich vztah ještě více utvrdila. Jedná se o čtyři básně – Pošetilé

plání, Čekání na ženicha, Bouře lásky a Udobření. Životní zkouškou v básních byla neochota rodiny přijmout mladíkovu vyvolenou (Pošetilé plání), nedochvilnost ženicha očekávaného na zasnubní hostině (Čekání na ženicha), nerozvážný útěk manželky od svého muže (Udobření) a ženská podezíravost z nevěry milého (Bouře lásky). V básni **Bouře lásky** autor zobrazuje bouřlivou noc, kterou prožila dívka Těchka. Oné noci propukla skutečná bouře a též bouře v dívčině srdci – bouře citů. Těchka podezírá milého z nevěry, protože jej viděla ráno odjíždět s jinou dívkou. Když se ani v noci nevrátil, chce si dívka v zoufalství sáhnout na život. „*Mluví k sobě: Nechci žítí déle. / Nevěrníče, kde jsou sliby svaté?*“ (Nové básně drobné, s. 64). K ránu bouře ustala a její milý se navrátil. Vysvětlil, že ona dívka jej vezla ke kněžně, kde žádal o svolení k sňatku s Těchkou. „*Děva do náručí svému klesá. / Zmizel na vždy srdce trud a stesk.*“ (Nové básně drobné, s. 66).

Poslední skupinu spojuje motiv nešťastné lásky. Jedná se o pět básní – **Lel** nevitězný, **Chladná láska**, **Rozvážlivá dívka**, **Osud protivný** a **Žaloba**. Báseň **Lel nevitězný** vypráví o mladíkovi zamilovaném do dívky, kterou nezasáhl Amorův šíp, jelikož ji chrání víra v Boha. „*Co tě chrání? / Pevná mysl, city nábožné / Mění v nebeský ples Lela plání.*“ (Nové básně drobné, s. 78). O muži zamilovaném do dívky neopětuující jeho lásku vypovídá též báseň **Chladná láska**. Báseň **Rozvážlivá dívka** je výpovědí dívky, kterou zklamal její milovaný a ranil její city. Proto si jej odmítá vzít. „*Láska jest mu pouze plápol vilný, / Nesvěřím mu blaho svého žití, / Neboť nezná jeho ceny pravé.*“ (Nové básně drobné, s. 77). Příběh zamilovaného páru, jemuž osud nedopřál žít šťastným společným životem, vypráví báseň **Osud protivný**. Milenci jsou nuceni se od sebe navždy odloučit. V závěru básně jsme svědky dojemného loučení. „*Choť dí: „Odřekni se mne předc také, / Jako já se tebe odříkám; / Vidiš, kterak slze roním – Ikám - / Drž se pevně!“ Loučení to jaké - / Nemáme se tedy více vidět! / Klesnout nesmím, musel bych se stydět.*“ (Nové básně drobné, s. 59). Poslední básní spadající do této skupiny je **Žaloba**. Svým rozsahem (13 strof) je nejdelší erotickou básní. Jejím obsahem je příběh nešťastně zamilovaného muže, který se odhodlal vyznat dívce lásku, ale ona se mu pouze vysmála. Milovník poznal její pravou tvář. „*Poznal jsem tak, že jest litice - / Nenajde se nikde od Šumavy, / Až kde Krkonoše pnou své hlavy - / V celých Čechách stejné dračice.*“ (Nové básně drobné, s. 91).

Třicet básní, určených jako básně erotické, je psáno trochejským metrem. Jedna z básní není dělena na strofy (**Rozvážlivá dívka**) a jedna není dělena na pravidelný počet veršů (**Zlomek rozmlouvání**). Báseň **Zlomek rozmlouvání** je psána jako dialog – první strofa obsahuje pouze jeden verš, strofa druhá verše tři a poslední dvě strofy čítají každá po

dvou verších. Ostatní básně obsahují strofy dělené na čtyřverší (10 básní), šestiverší (17 básní) nebo osmiverší (1 báseň). U básní sepsaných ve čtyřverších převládá rýmové schéma ABBA (5 básní – Věčná láska, Lel a básník, Zpěvkyně, Nehezká, Pošetilé plání). V rámci básní obsahujících šestiverší převažuje rýmové schéma ABABCC (9 básní – Příčina zpěvu o lásce, Básnictví mlčení, Na Těchnu, Odhodlaný milovník, Déšť, Volnost a láska, Věštění, Volení ženicha, Svévolné děvče). Jediná osmiveršová báseň je tvořena rýmovým schématem ABABABAB (Láska platonická).

Hněvkovský ve svých erotických básních zobrazuje různé typy lásky – lásku mileneckou (například Odhodlaný milovník) i platonickou (Láska platonická), lásku svobodných milenců (například Déšť) i manželů (například Láska manželská), lásku šťastnou (například Zpěvkyně) i nešťastnou (například Osud protivný). Hněvkovského erotické básně jsou vždy umírněné a zobrazují především mládež zasaženou první láskou a období zamilovanosti. Jedná se o nejrozsáhlejší část - čítá třicet básní.

3.1.3 OSLAVNÉ BÁSNĚ

Do této části jsem zařadila básně, u nichž dominuje záměr autora oslavit, ocenit, zdůraznit danou skutečnost. Toto kritérium splňuje čtrnáct básní sbírky *Nové básně drobné* – Věk nebásnický, Komu zpívám, Vědectví a náboženství, Vyjasnělost, Ženstvo, Básníci, Pozvání přítele, Vroucí umělec, Osvícená přítelkyně, Dvě milenek, Hvězdářství, Spor citů, Zpěv a Drahá obraznosti.

V oslavných básních se autor často zaobírá tématem múz a jedinců jimi zasažených, a to především básníků. Lyrické básně *Vroucí umělec* a *Básníci* oslavují umělce jako osoby obdarované vyšším duchem, které ke štěstí nepožadují slávu ani obdiv společnosti. Ke spokojenosti jim stačí pouze fakt, že jejich tvorbu ocení lidé povzneseného ducha, jímž oplývají též sami umělci. Hněvkovský píše, že umělec se stane slavným až po své smrti. Tento fakt znázorňuje poslední dvojverší básně **Vroucí umělec**. „*V živobyti bývá málo znám, / Po sjítí ho hlásá slávy chrám.*“ (*Nové básně drobné*, s. 54). Báseň nazvaná **Zpěv** opěvuje krásy zpěvu a jeho blahodárné účinky na člověka. Lidé zpívají, protože jsou šťastní, nebo též proto, aby ulehčili svému trápení.

V básni **Dvě milenek** staví autor do kontrastu ženu a múzu. V mládí měl básník dvě milenky – krásnou ženu a múzu (Pieridku). Časem žena ztratila svou krásu a přestal ji milovat. Oproti tomu Pieridka krásu neztratí nikdy a básník ji bude ctít do konce života. „*Tato mladostí se věčnou stkví.*“ (Nové básně drobné, s. 53). V básni je zobrazen též autorův odpor k hmotnému světu. „*Učila mě života znát výši, / Ozářila tuto hnusnou říši.*“ (Nové básně drobné, s. 53).

Ženy jsou opěvovány ve dvou básních (Ženstvo, Osvícená přítelkyně), v nichž se básník zaměřil na oslavu obdivuhodných žen nepostrádajících ušlechtilého ducha. Báseň **Osvícená přítelkyně** zachycuje vřelý přátelský vztah mezi mladou „osvícenou“ dívkou a starším moudrým mužem. Ten předává naslouchající dívce veškeré své znalosti a zkušenosti. Jejich přátelství je silnější než pouto lásky. „*Nespojuje vás sic manželství, / Soucitnost vás ale k sobě tihne, / Jeden po druhém vždy vroucně práhne; / Pevné nad lásku jest přátelství.*“ (Nové básně drobné, s. 67). Jedná se tedy nejen o oslavu bystrých a vnímavých žen, ale též o oslavu silného a upřímného přátelství. Tématem přátelství se zabývá i báseň **Pozvání přítele**, v níž básník děkuje svému příteli za jeho varování před nevěrnou dívkou. Chvála přátelství, bez něhož by autor nezískal cenné rady, je zakončena veršem vystihujícím podstatu básně. „*Není nad pravého přítele!*“ (Nové básně drobné, s. 103).

Lyrické básně oslavující ctihodné vlastnosti vedoucí k povznesení ducha se nazývají Drahá obraznost a Vyjasnělost. Autor v básni **Drahá obraznost** opěvuje obraznost, díky které člověk vidí svět pozitivněji a i přes stáří tělesné schránky je jeho duch stále mlád. „*Plodí věčné ducha podletí.*“ Lidé mající tuto úctyhodnou vlastnost vnímají též smrt člověka jinak než realisté, pro které je smrt konečným stavem lidského bytí. V závěru básně autor píše následující verše. „*Jestost ducha nikdy nemine, / Nezhrozme se nad oblezným lebem, / Patří zemi, tent' jí splácí dluh, / Další cestu musí konat duch.*“ (Nové básně drobné, s. 28). Další opěvovanou vlastností je vyjasnělost (neboli osvícenost), která opět vnáší do života blaženost a věčné mládí. V básni **Vyjasnělost** je též zobrazen vztah osvíceného člověka k vědeckému bádání a poznání. „*Žije v libém, blahém vyjasnění, / Co se nedá dojit, nežádá, / Ve vědách zvlášť cítí opojení, / Tyto za výbornost pokládá.*“ (Nové básně drobné, s. 51).

Tematikou vědy se autor hlouběji zaobíral ve dvou básních – Hvězdářství, Vědeckví a náboženství. **Hvězdářství** představuje oslavnou lyrickou báseň věnovanou astronomii. Věda, která dokáže lidem přiblížit vesmír, v autorovi evokuje zamyšlení nad malostí tohoto světa. Již v této básni autor zmiňuje náboženství. Autor nestaví proti sobě vědu a víru

v Boha, nýbrž ukazuje, že vědecké poznatky pouze nutí jedince žasnout nad božskou všemocností. Hvězdářství (věda) pouze odhaluje ohromnost vesmíru stvořeného Bohem (náboženství). „*Kam se sotva mocnost obrazlivá / Vznese: dostihá ho nábožnost, / Tuší tato Božka milostivá / Tvorce nepostihlost, všemocnost.*“ (Nové básně drobné, s. 33). Toto téma autor podrobněji zpracovává v básni **Vědeckví a náboženství**, ve které jsou zobrazeny dlouhodobé spory mezi vědou a náboženstvím. Autor uznává vědecké poznatky, přesto se snaží též obhájit víru v Boha. Existují otázky, na které věda nemůže nikdy racionálně odpovědět. „*Co víš o prostranství času stvoření? / Pověz, jak se v tobě stává volení? / Jestli člověk dokončuje tvorstvo, / Aneb nad něj strmí duchů dvorstvo? / Víš-li, co kdy bylo, co kdy bude? / Umění tvé jest velmi chudé!*“ (Nové básně drobné, s. 77). Přestože je báseň psána jako oslava víry, autor se v závěru ztotožňuje s názorem, že náboženství i věda by měly soužít v jednotě a navzájem se doplňovat, nikoli odmítat. „*Nacházíme v spolku vědeckví a víru.*“ (Nové básně drobné, s. 78).

Posledním tématem oslavných básní Šebestiána Hněvkovského je mládí a šťastné období člověka s ním spojené. V básni **Věk nebásnický** autor dělí život člověka na dvě období. Mládí nazývá „věk poetický“, naplněný radostí a půvabem. Druhým obdobím je „věk prosaický“ (dospělost), který s sebou přináší starosti hmotného světa. Mládí opěvuje též v básni **Komu zpívám**. Mladá mysl, plná obraznosti, dokáže pochopit autorovy básně, proto jsou věnovány především mládeži. „*Tobě pěji, šťastné jinošstvo! / Život tvůj ti pluje v obraznosti, / Známo není neštěstí ti dno, / S celým světem dělíš srdečnosti.*“ (Nové básně drobné, s. 47).

Do této části lze též zařadit báseň **Spor citů**, která nese podtitul Při fortepianu. Báseň je v rámci sbírky unikátní, jelikož se zde autor pokusil zachytit vliv umění (hudby) na lidskou osobnost. Autor zřejmě napsal zmíněnou báseň při poslechu nějaké dynamické klavírní skladby. „*V myslí cítím hrůzu, bouř, / Přemítání prsa dme; / Zvítězili trudné spoury, / Čili osud jinam zve?*“ (Nové básně drobné, s. 57).

U všech čtrnácti básní s oslavným aspektem jsem určila metrum jako trochejské. Dvě z uvedených básní nejsou stroficky děleny (Vědeckví a náboženství, Ženstvo). U ostatních básní nacházíme strofy dělené na čtyřverší (7 básní), šestiverší (3 básně) nebo osmiverší (2 básně). V rámci básní obsahujících čtyřverší převládá rýmové schéma ABAB. Nacházíme jej u čtyř básní (Komu zpívám, Vyjasnělost, Hvězdářství, Spor citů). U básní dělených na šestiverší převládá rýmové schéma ABABCC (2 básně – Vroucí umělec, Drahá obraznosti). Dvě osmiveršové básně jsou psány různými rýmovými schémata.

Šebestián Hněvkovský se ve svých oslavných básních věnuje mnohým tématům. Předměty jeho opěvování jsou především jedinci obdařeni povzneseným duchem (umělci, osvícené ženy a moudří muži). S touto obdivuhodnou lidskou vlastností souvisí též osvícenost a obraznost, kterým se autor podrobněji věnuje. Vyšší míru obraznosti básník spatřuje též u mladých bezstarostných lidí, kteří jsou schopni vnímat krásy světa. Mladí člověka autor ztotožňuje s mladou myslí, z čehož vyplývá, že lidé s mladou a povznesenou myslí budou navždy mladí a dokáží vidět svět ve stejných barvách, jako to dokáží básníci.

3.1.4 INSPIRACE LIDOVOU TVORBOU

Do této podkapitoly jsem zařadila básně, v nichž lze spatřovat vliv lidové tvorby. Jedná se o sedm básní uvedených ve sbírce – Posvícení, Jízda ženicha na námluvy – jak ztratil botu, Podvyšehradská hlubina, Don Juan, Poutnice, Šemík a Volení měšťanosty.

V básni **Podvyšehradská hlubina** se básník inspiroval pražskou legendou, podle které v místech pod Vyšehradskou skálou sídlí vodník. Báseň vypráví příběh zamilovaného páru Ctibora a Slávky, které při plavbě na lodi stihla tragická nehoda. Vydali se do míst pod Vyšehradem, kde dle legendy přebývá vodník, přestože pověst oba znali. „*Kam to pluješ, tam co Libuše / Mnohé shladit dala, k strašné skále? / Dlí tam vodník!*“ (Nové básně drobné, s. 147). Loďka sebou trhla, dívka spadla do vody a Ctibora, který ji chtěl zachránit, strhla s sebou do hlubiny. Tyto dva již nikdy nikdo nespatriil. Ovšem lidé si vyprávějí příběhy, že přízrak mrtvé dívky doposud v okolí přebývá. „*Rozpráví se, že se v noci zpěv / Děvin s skály slýchá za měsíce, / Že jest bledá, že jí schází krev, / Trudnost že tu jeví její líce.*“ (Nové básně drobné, s. 148).

Pražskou pověstí se Hněvkovský inspiroval i při tvorbě básně **Šemík**. Příběh počíná, když si Horymír kupuje od vdovy divokého koně – slavného Šemíka. Mezi Horymírem a Šemíkem vzniklo časem silné pouto a Horymír poznal, že vlastní neobyčejného hřebce. „*Jest to kůň předc podivného druhu - / Jiný nezná takto pádit přeprudce.*“ (Nové básně drobné, s. 118). Když byl za své činy Horymír odsouzen k smrti, Šemík jej zachránil hrdinským skokem z Vyšehradské skály. „*V tom mi šepce: „Drž se!“ Vzhůru míří skok, / Jako luňák povětrím se žene, / Nedbá, že se pod ním hrozný valil tok.*“ (Nové básně drobné, s. 121). Kůň o sobě tvrdil, že je potomkem slavného Pegase, po němž zdědil svůj krok. Těžce raněný Šemík si přál jedině - aby jej po smrti Horymír uložil do

Blanické hory k legendárním rytířům. Lidé věří, že Šemík jednou vyjede spolu s Blanickými rytíři. „*Přijde vlasti někdy ku obraně; / Jejich vůdce nejspíš na Šemíku.*“ (Nové básně drobné, s. 123).

Báseň **Volení měšťanosty** vypráví příběh z dávných dob, kdy se rozhodovalo o budoucím starostovi (měšťanostovi) města. Volení probíhalo mezi Proslavem a Vnislavem. Nakonec se starostou stal hrnčič Okopánek, kterého si zvolil lid.

Českou historií se autor inspiroval též u básně **Poutnice**. Muž potká dívku, jejíž předkové vlastnili Kutské panství, ovšem časem zbyl rodu z panství pouze jeden dvorec. Tito dva se do sebe na první pohled zamilovali. Když muž přijel žádat o ruku své vyvolené, bylo mu vyhověno, jelikož byl udatným a šlechtným válečným hrdinou. „*Dí ten: „Zachránil jsem vojska dav, / Přivlastnil si jiný mé zásluhy, / Nebažil jsem dojít vyšší duhy: / Potřeba-li bude ní se blýskat, / Důkazem ji pravdy mohu získat.*“ (NBD, s. 134).

Zpěvná báseň **Jízda ženicha na námluvy – jak botu ztratil** pojednává o vybíravém mládenci, kterému se nezdála žádná z nabízených nevěst dostatečně dobrá. Kvůli své vybíravosti se nakonec musel smířit s nehezkou ženou, jež na něj zbyla. „*Ráno půjdem na námluvy / K tetě; jest sic hrbatá, / Dávno po tobě již touží, / Trošku jest předc bohatá.*“ (Nové básně drobné, s. 146). Báseň s krátkými a jednoduchými verši, žertovnými pasážemi a ponaučením (ponaučení vybíravým mladíkům) budí dojem, že se autor při tvorbě básně inspiroval lidovou kramářskou písní.

Hněvkovský se inspiroval nejen lidovými náměty, ale také tradicemi. Báseň **Posvícení** popisuje radost a veselí, které provázejí tuto tradiční slavnost. „*Chcem jen v kole slavit, Těšice se v davu. / Zazpíváme si též písně staročeské; / Strídati se musí s námi děvy hezké!*“ (Nové básně drobné, s. 105).

Jedna z uvedených básní není inspirována námětem z českého prostředí, ale z prostředí španělského. Báseň je nazvána **Don Juan** a pojednává o životě této legendární postavy.

Všech sedm básní náležících do této podkapitoly je psáno metrem trochejským. Básně jsou stroficky děleny a jejich strofy obsahují čtyřverší (2 básně), šestiverší (4 básně), nebo osmiverší (1 báseň). V rámci čtyřveršových básní je užito rýmových schémat ABAB (Jízda ženicha na námluvy) i AABB (Posvícení). V rámci básní obsahujících šestiverší výrazně dominuje rýmové schéma ABABCC (3 básně – Podvyšehradská hlubina, Šemík, Volení měšťanosty) a jediná osmiveršová báseň Poutnice je psána rýmovým schématem ABABCCDD.

Hněvkovský se ve svých básních inspiroval především tuzemskou národní historií, pověstmi a tradicemi. Básně uvedené v této podkapitole patří k nejrozsáhlejším básním sbírky. Konkrétně báseň Šemík je nejrozsáhlejší básní celé sbírky (51 strof). Staré české pověsti autor neparoduje, ale spíše se je pokouší pomocí svých básní připomenout národu. Jsou chápány jako nedílná součást národního povědomí, které podporuje též snahy českých vlastenců vzbudit zájem lidu o mateřský jazyk a svou vlast.

3.1.5 VLASTENECKÉ BÁSNĚ

Ve sbírce nacházíme básně se zřetelným vlasteneckým aspektem. Jelikož Šebestián Hněvkovský patří k významným českým národním buditelům, není k podivu, že se obrozenecké snahy promítly též do jeho básní. Jako vlasteneckých jsem určila pět básní, v nichž je nepřehlédnutelná autorova snaha povzbudit národní uvědomění a vzbudit zájem českého lidu o svou vlast. Jedná se o básně Básník a básnictví, Otčina, Čáka vlasti, Průvodnice a Básnictví.

V těchto básních se odráží dva základní motivy – snaha povzbudit vlast a zobrazení básníka jako činitele, který tuto snahu významně podporuje. Postava vlasteneckého básníka je ústředním motivem dvou básní – Básník a básnictví, Básnictví. **Básník a básnictví** je psána formou dialogu mezi básníkem a zživotněným básnictvím. Básnictví se táže básníka, proč prahne po jeho přízni. Vždyť osudem básníků je jen snášet posměch a nouzi. Básník odpovídá, že netouží po slávě. Chce jen svými básněmi vzbudit vlast, pro niž je ochoten mnohé vytrpět. „*Jsou to k slávě závazky předc tuhé; / Nežádám jí! – nemalá to strast! / Nechám milerád tam dojit druhé, / Odříkám se bobku; přej mi: vlast / Zpěvem zbudit. Žehnej tuto dráhu! Pro ni podstoupit chci pracnou snahu.*“ (Nové básně drobné, s. 5). Stejnou myšlenku autor vepisuje do básně **Básnictví**. Hněvkovský zde obhajuje básníky. Mnozí tvrdí, že básníky láká jen ctižádost, ovšem pravdou je, že chtějí pouze oslavit vlast a národ český. „*Především vlast – matku svatou slaví*“. Autor je přirovnává k jaru. „*Občerstvuje tak, co jarý dech, / Ním již křeje probuzený Čech, / Oslaví vlast stkvělé vynikání, / Ním i národ v životě svém mládne.*“ (Nové básně drobné, s. 8).

Poslední tři básně se zabývají vlastí jako takovou. V básni **Čáka vlasti** se autor zamýšlí nad nejistým postavením české národnosti v dobách minulých a nad nadějí (čákou) vlasti. Česká národnost byla v minulosti ohrožena a spasena dobrým vládcem, který opět

vzkřísil ducha národnosti a vlastenectví. „*Vzkříšen byl tak národnosti duch, / Rozžalo se vlastenecké plání.*“ (Nové básně drobné, s. 6). Český lid si v době Hněvkovského váží vlasti a spravedlivých vládců. „*On též vroucně miluje svou vlast, / Velebí též spravedlivé vládcе: / Odvrátili od něj mnohou strast, / Žije v usazené – blahé čáce.*“ (Nové básně drobné, s. 6). **Otčina** je báseň, kterou lze zařadit též do básní oslavných. Básník opěvuje vlast, kterou si cení tak jako milenec své lásky či lakomec zlata. V básni autor odsuzuje vlastizrádce: „*Hrozná vina jesti' zrada vlasti, / Musí srdce hrýzt i ve propasti,*“ a naopak velebí zastánce národa: „*Ti, co pro ni nasadili statku, / Zastali se mužně pro našince, / Vlast je slaví jako dobrodince.*“ (Nové básně drobné, s. 26). V básni **Průvodnice** je zobrazen tápající člověk, jenž nalezne svou průvodnici – vlast. Ona je mu „průvodnicí“ udávající jeho životu smysl a směr.

U všech básní s vlasteneckým zaměřením autor užil opět metra trochejského. Básně jsou stroficky děleny a sepsány v pravidelných šestiverších (4 básně), či osmiverších (1 báseň). V rámci básní obsahujících šestiverší převládá rýmové schéma ABABCC, které je užito u tří básní (Básník a básnictví, Čáka vlasti, Otčina). Jediná osmiveršová báseň Průvodnice je psána rýmovým schématem ABABCDCD.

Do této části jsem zařadila pět básní, v nichž se autor zabývá základními vlasteneckými tématy, a to především potřebou vzbudit zájem lidí o svou vlast. Buditelskou činnost vidí autor jako prospěšnou aktivitu, která ale většinou nepřinese básníkům za života zasloužené ovace. Pro Hněvkovského ale nejsou veřejné pocty důležité tak jako pocit pozitivního přínosu pro vlast.

3.1.6 PŘÍRODNÍ LYRIKA

Šebestián Hněvkovský se ve svých básních zabýval též lyrikou přírodní, kterou nacházíme ve čtyřech básních – Bubeneč, Básník v ohradě, Motýl a Pěnice.

Konkrétní místo je zobrazeno pouze v básni **Bubeneč** vypovídající o vztahu autora k této části Prahy. Hněvkovský popisuje tamější přírodu a atmosféru lákající milence, básníky i vlastence. „*Tam se trávník vine, tam pne topolí, / Tuto střemcha libou vůni dýmá, / Tudy dvě si procházeti vyvolí, / Jevíce si, co jim srdce jímá.*“ (Nové básně drobné, s. 41).

Další tři básně nejsou sepyaty s žádnou konkrétní lokací, ale vyprávějí o krásách přírody obecně. V básni **Básník v ohradě** je vyličená krása přírody, kterou může pochopit jen ten, kdo při pohledu na ni cítí „pookřání“. „*Ký tvor nazvat může svým to vše? / Ten, kdo cítí při tom pookřání.*“ (Nové básně drobné, s. 44). **Pěnice** je básní, v níž autor zobrazuje pěnici jako „Mílka (Amora) přírody“. Její zpěv předznamenává příchod jara a budí v lidech radost. V poslední básni nazvané **Motýl** se autor zamýšlí nad tím, jak vidí krásu přírody motýli. Člověk vlastní pouze dvě oči je pohnut krásou přírody. Motýli, kteří mají oči mnohem více, musejí shledávat její půvaby ještě více okouzujícími. „*Vidí krásu světa, vlnadné květy, / Tisíc očí dala příroda.*“ (Nové básně drobné, s. 46). Častým motivem básní jsou především květiny a ptactvo, které mají schopnost probouzet v lidech radostné pocity a smysl pro krásu.

Básně jsou psány trochejským metrem a stroficky děleny. Pouze báseň **Básník v ohradě** obsahuje strofy dělené na pravidelná čtyřverší – rýmové schéma ABAB. Ostatní tři básně jsou psány pravidelnými šestiveršími, v nichž dominuje rýmové schéma ABABCC. Nacházíme je u dvou básní – Bubeneč a Motýl.

3.1.7 BÁSNĚ S TRAGICKÝM NÁDECHEM

Sedm básní sbírky obsahuje nepřehlédnutelný nádech tragična - Oslepený slavík, Piják, Žití, Loučení, Soumrak v oudolí u Žebráku, Na Želku a U rovu své milenky.

Smutek nad ztrátou blízké osoby vyjadřují čtyři básně. Dvě z nich jsou příběhem milenců, jejichž šťastný život zničila tragická smrt. V básni **Na Želku** básník promlouvá k dívce (Želce) smutnicí nad ztrátou milého. Radí jí, aby zanechala smutku a poohlédla se po jiném muži, do kterého se bude moci zamilovat. Želka odmítá milovat jiného. Tím, že nikdy nebude znovu milovat, chce uctít jeho památku. „*Povrhuj sněním o sňatku, / Paměť na něj pozůstane svatá, / Zachovat chci lásky památku.*“ (NBD, s. 57). Emotivní **Loučení** zachycuje poslední minuty života mladé dívky Květky. Lyrický mluvčí se v básni loučí se svou milou Květkou trpící vážnou chorobou. Dívka cítí, že se blíží její konec a lituje toho, že zemře tak mladá a neprožije šťastný život po boku svého milého. „*Opustím již v malé době svitu, / Obklíčí mě strašná doby noc; / Mdlím již, nedoufajíc na pomoc - / Veta po všem, po milosti citu.*“ (Nové básně drobné, s. 59). Květky umírá v náruči svého milence.

Dvě básně jsou svým obsahem přímo spjaty s osobou Šebestiána Hněvkovského. Báseň **U rovu své milenky** vyjadřuje autorův smutek nad ztrátou milované ženy. Žal a ztráta citu pro krásu způsobily jeho básnické odmlčení. Časem se dokázal vyrovnat se ztrátou a začal opět básnicky tvořit. „*Zmoh jsem se pak, mocnost obraznosti / Počala se zase vracet zpět, / Mizely pryč tupost, citu led.*“ (Nové básně drobné, s. 20). **Soumrak v oudolí u Žebráku** zachycuje autora vzpomínajícího na svého přítele, rodáka ze Žebráka, Jana Nejedlého. Vyjadřuje smutek nad smrtí přítele a zároveň významného národního buditele. „*Osamělý stojím! přítele / Odpočívají zde ctěné zbytky. / Drobet kostí, drobet popele, / Život lidský jest jen pouhé mžitky.*“ (Nové básně drobné, s. 11).

Báseň **Piják** pojednává o smutném osudu člověka neschopného odolat touze po alkoholu. **Oslepený slavík** vypráví o slavíkovi, jemuž byl odňat zrak. Touží opět spatřit svět a tato skutečnost jej nutí k žalostnému zpěvu. Jeho truchlivý zpěv přesto lidé obdivují. „*Radost působí vám zpěv / Zmrzačeného? Kterak pak vás vnadí? / Křivdu trpím, máte citnost hadí.*“ (Nové básně drobné, s. 63). Poslední báseň **Žití** vyjadřuje smířenost autora s neustálým plynutím času. Svět se mění a s ním i vše krásné. Krása mladých dívek pomíjí stejně rychle jako tok řeky. Změnám podléhají též lidské city a sny, které „budí a plaší nenadálost“. Člověk by se neměl pokoušet zastavit běh času, jelikož je to nemožné. „*Zastav tajné kolo letu světa, / Jsili v stavu? – Nemožnosti nech; / Bez změn po žití by bylo veta.*“ (Nové básně drobné, s. 44).

Všechny básně jsou opět psány metrem trochejským. Strofy v básních jsou děleny na čtyřverší (3 básně), šestiverší (3 básně), nebo osmiverší (1 báseň). Z hlediska básní obsahujících čtyřverší převládá rýmové schéma ABBA. Nacházíme jej u dvou básní – Oslepený básník a Loučení. V rámci básní se strofami dělenými na šest veršů je dominujícím rýmovým schématem ABABCC (dvě básně – Na Želku, Soumrak v oudolí u Žebráku). Jediná báseň, která má strofy děleny na osmiverší, se nazývá Piják a je psána rýmovým schématem ABBACCDD.

Autor se ve svých básních zabývá tragickým osudem lidí, jejichž život citelně ovlivnila nějaká negativní zkušenost. Nejčastěji byla onou zkušeností smrt blízkého člověka. Autor čerpal též z vlastních prožitků, a proto ve sbírce nacházíme báseň věnovanou smrti jeho milované ženy a báseň, ve které vzpomíná na přítele Jana Nejedlého.

3.1.8 BÁSNĚ, VE KTERÝCH AUTOR KOMBINUJE TYPY RÝMŮ A VERŠŮ

Ve sbírce nacházíme též básně s nepravidelnou vnitřní stavbou. Hněvkovský v nich kombinuje různé typy rýmů a nepravidelné rozložení dvouverší a čtyřverší. Všechny básně podléhají metru trochejskému. Jedná se konkrétně o pět básní – Dopis Vojtěchovi Nejedlému o pracovitosti, Dska zaslíbená Muzám, Hudba, Matka udobřená a Městský život. Tyto básně nejsou děleny na strofy, ale přesto v nich lze rozlišit jednotlivé oddíly, které se navzájem rýmují. Jedná se vždy o dvojverší, či čtyřverší. Ta jsou nepravidelně střídána v celém rozsahu básně. V rámci básní se všechna dvojverší vždy rýmují dle schématu AA, ale čtyřverší podléhají nepravidelnostem a jejich rýmová schémata se liší. V jedné básni lze tedy nalézt minimálně dvě i více rýmových schémat. Pro názornou ukázkou uvedených nepravidelností jsem vybrala dvě básně, které jsem z tohoto hlediska podrobněji rozebrala.

Dvě podrobněji rozebrané básně

Báseň **Hudba** obsahuje třicet veršů. Nestrofickou báseň lze rozdělit na jednotlivé rýmované celky – šest čtyřverší a tři dvojverší. Střídají se následujícím způsobem – čtyřverší, dvojverší, tři čtyřverší, dvojverší, dvě čtyřverší a dvojverší. V rámci dvojverší se verše vždy navzájem rýmují. Čtyřverší podléhají různým rýmovým schématům – ABBA (2x), ABAB (1x), AABB (3x). Hněvkovský v básni oslavuje kouzelnou moc hudby, která dokáže nadchnout ducha a navrátit do srdce cit. „*Hudbo, zpěve! vy jste vyšší plémě, / Bez vás bez pudu by byla země.*“ (Nové básně drobné, s. 32).

Matka udobřená sestává ze 38 veršů. Báseň je možné rozdělit na osm čtyřverší a tři dvojverší. Střídají se následovně – tři čtyřverší, dvojverší, čtyřverší, dvojverší, dvě čtyřverší, dvojverší a dvě čtyřverší. Všechna dvojverší se navzájem rýmují. Nacházíme zde tři čtyřverší s rýmovým schématem ABAB, tři se schématem AABB a dvě se schématem ABBA. Báseň vypráví o ženě, jež nechce dovolit sňatek syna s jeho vyvolenou. Po dlouhém přemlouvání nakonec matka ke sňatku svolí. „*Praví: Zdá se, že jsi dobře volil. / I on slzel; pláč ji také polil.*“ (Nové básně drobné, s. 139).

Ostatní básně spadající do této podkapitoly

Rozsáhlá báseň **Dopis Vojtěchovi Nejedlému o pracovitosti** čítá 103 veršů. Autor se v ní zamýšlí nad významem pracovitosti. Zobrazuje prostý a bezstarostný život divochů v kontrastu se společností vybudovanou civilizovanými národy. Divoké kmeny nemusí

pracovat a žijí v souladu s přírodou. Jejich primitivní způsob života ale často vede k jejich zániku. Člověk byl stvořen, aby pracoval, zdokonaloval se a zkvalitňoval prostředí, v němž žije (stavba mostů, paláců, chrámů). Výsledkem pracovitosti je umění a vzdělanost. „*Co lid přivedlo to k také vzdělanosti? / Pouze pracovitost, snaha oučinnosti. / Ní jen roste těla, ducha síla, / Ní se vyvinují zvybornilá díla.*“ (Nové básně drobné, s. 111).

Dska zaslíbená Muzám, aneb: Tabula obětní je složena z 18 veršů. Báseň je věnována muzám, které Hněvkovského provázely celým životem. Jako poděkování za život plný krásy a osvícenosti jim nyní ve stáří složil tyto verše. „*Za spásu vám tabulku tu klade: / Přejte starci ještě snění mladé.*“ (Nové básně drobné, s. 112).

Báseň **Městský život** sestává z 52 veršů. Jedná se o zamyšlení nad tím, co může člověku nabídnout život ve městě. Žijí zde nastrojené a krásné ženy, lidé navštěvují divadelní představení, básníci se scházejí a rozmlouvají. Město nabízí obyvatelům mnohé možnosti. „*Při tom jest tam, co jen srdce ráčí, / K dostání vše, ba i pošetilost; / Kdo si přeje jakou rozpustilost.*“ (Nové básně drobné, s. 107).

3.1.9 BÁSNĚ NERÝMOVANÉ

Sbírka obsahuje jedenáct básní, které se výrazně odlišují od ostatních – jejich verše se nerýmují. Jedná se o básně Oda Horácova, Loučení labutí, Pravá cena, Na náš věk, Na N. N., Na Prahu, Přírody romantika, Láska, Točník, K památce Antonína Puchmýra a Při mohyle Jana Nejedlého. V básních se Hněvkovský pokusil ztvárnit antická metra přízvuknou prozodíí. Pokusil se časomíru veršovat sylabotonicky.

Básně jsou výrazně reflexivní a patetické. Vzpomínají významné osobnosti nebo obdivuhodná místa. Jedná se o reflexi doby (Na náš věk, Pravá cena), odkaz velkých osobností (K památce Antonína Puchmýra, Na N. N., Při mohyle Jana Nejedlého, Oda Horácova, Přírody romantika) a reflexi nad místy zásadními pro autora (Na Prahu, Točník). Vše jsou závažné básně uvažující především nad velkými osobnostmi, nad jejich úlohou ve světě a v lidských dějinách. Vznešeným motivům básní věnoval autor nerýmovanou formu. Tímto ukázal, že vznešenost může být podána způsobem adekvátním časomíře, a to sylabotonismem.

Část z těchto básní je psána k uctění památky zesnulých přátel Šebestiána Hněvkovského a rovněž velkých obrozenských básníků. Jedná se o básně Na N. N., K památce Antonína Puchmýra a Při mohyle Jana Nejedlého. Básně především připomínají

životy umělců a jejich činy, které jsou i po jejich smrti prospěšné pro vlast. Tyto tři básně jsou děleny na strofy čítající vždy čtyři nerýmované verše. Nejrozsáhlejší z nich je báseň **K památce Antonína Puchmýra** sestavená z 25 strof. Hněvkovský v ní připomíná snahy A. J. Puchmajera, vytvoření básnického spolku i perspektivu vlasti, ke které Puchmajer nemalou měrou přispěl. „*V svém předsevzetí setrval horlivě, / Až mu přestříhla Sudice života / Nit: zašel blaze, neb zřel, jak se / Ve vlasti dennice nová třpytí.*“ (Nové básně drobné, s. 17).

3.2 VNITŘNÍ STAVBA VERŠŮ UŽITÝCH VE SBÍRCE NOVÉ BÁSNĚ DROBNÉ

Sbírka Nové básně drobné zahrnuje 92 básní. Autor užil pouze metra trochejského, a to v 81 básních (88%). Zbýlých 11 básní (12%) je nerýmovaných, Hněvkovský se v nich pokusil ztvárnit antické metrum přízvuchnou prozodií. Pokusil se tedy veršovat časomíru sylabotonicky. Do dalšího výzkumu jsem nezahrnula 16 básní – básně, v nichž autor kombinuje verše a rýmy a dále básně podléhající specifickému metru (11 nerýmovaných básní). Zbýlých 76 básní jsem podrobila rozboru z hlediska strofického dělení, četnosti veršů a rýmových schémat. Výsledná data byla převedena na procenta (sto procent tedy odpovídá zkoumaným 76 básním).

Sbírka obsahuje básně dělené do dvou až 51 strof (báseň Šemík). Nejužívanější jsou básně čítající čtyři strofy (16 básní, 21%). Dále se jedná o básně dělené na šest (12 básní, 16%) a pět (8 básní, 11%) strof. Šest básní sbírky není stroficky členěno. Strofy básní jsou děleny na čtyřverší, šestiverší nebo osmiverší. V rámci sbírky jsou strofy nejčastěji děleny na pravidelná šestiverší (39 básní, 56%), dále na čtyřverší (25 básní, 36%) a osmiverší (6 básní, 8%). V rámci šestiverší užíval autor nejčastěji rýmové schéma ABABCC (25 básní), v rámci čtyřverší schéma ABAB (12 básní) a v rámci osmiverší rýmové schéma ABABCDCD (3 básně).

Z hlediska obsahové se ve sbírce nejhojněji vyskytují básně s erotickou tematikou (30 básní), dále básně oslavné (14 básní) a básně s didaktizujícím aspektem (9 básní).

4 DOKTOR FAUST

Roku 1844 byla v Praze Knížecími arcibiskupskými tiskárnami vytištěna veršovaná pověst Šebestiána Hněvkovského Doktor Faust s podtitulem Starožitná pověst v devíti zpěvích. Devět zpěvů opatřených předmluvou spisovatele je vepsáno do 186 stran. Kniha začíná úvodním mottem „*Ptáš se, proč za předmět doktora Fausta si volím? Dá se s látkou hrát, Praha ho za svého ctí.*“¹⁶

V rozsáhlé předmluvě rekapituluje Hněvkovský své dosavadní spisovatelské snahy a vzpomíná na doby, v nichž začal psát své první práce. Vzpomíná na vlastenecky uvědomělé bratry Thámy, po nichž se zrodil „Puchmýrovský spolek“. Autor zde píše o zásadním vlivu vlastní osoby na vznik oné básnické skupiny. „*Této společnosti já původcem byl, neb jsem jeho hlavní členy, totiž Antonína Puchmýra, který redakcí prací těch na sebe přijal, a Vojtěcha Nejedlého, kteří zcela němčině se byli oddali, k vlasti obrátil.*“¹⁷ Dále též píše o svém eposu Děvín, který k jeho potěšení lidé nadšeně přijali, a dokonce jej znali nazpaměť a při hostinách celé epizody přednášeli. Přátelé jej žádali o komické zpracování faustovské pověsti, která byla mezi Pražany velmi oblíbená. Hněvkovský se rozhodl ono téma zpracovat, a tak nejprve hledal písemné podklady, na nichž by báseň vystavěl. Ke svému pohoršení zjistil, že Němci považují postavu doktora Fausta za vlastní. Ale jelikož žádné české písemné zdroje nenalezl, čerpal z prací německých. Při bádání zjistil, že někteří považují Fausta za mága, jiní za přelud obraznosti, a někteří dokonce za vynálezce knihtisku. Pověst chtěl Hněvkovský zpracovat komicky, ovšem toho nebyl schopen, a proto se rozhodl pro jiné zpracování. „*Ale brzo jsem shledal, že se komičnost ve vyšším stáří dařiti nechce, a tu jsem se odhodlal, ten předmět romanticky s humoristickým vzhledem vypracovati.*“¹⁸ Autor svou práci nechtěl urazit mravnost, a proto hlavního hrdinu nezobrazil jako „rozkošníka“, ale jako ctižádostivého učenice.

Obsah díla Doktor Faust

Děj začíná setkáním Fausta s malířem Hrbkem, který mu předvádí své obrazy zachycující d'ábly. Faust praví, že již brzy je bude moci spatřit osobně. Zvědavost jej přivedla až ke studiu temných věd a alchymie. Faust byl magii nakloněn, jelikož jeho matka pocházela z rodu slovatného kouzelníka Žita. Jeho jedinou touhou je stát se

¹⁶ HNĚVKOVSKÝ, Š.: *Doktor Faust, starožitná pověst v devíti zpěvích*. Praha, 1844. Předmluva s. II.

¹⁷ Tamtéž. Předmluva s. V.

¹⁸ Tamtéž. Předmluva s. X.

proslulým pokořitelem temných sil. „*Skvělým chci být mužem, ne však čarodějem, / Svého věku chci být Promethejem.*“ (Doktor Faust, s. 5). Hrbek jej před temnými silami varuje, ale Faust nehodlá od svého konání upustit. Doktora navštívil tajemný cizinec Frode a předvedl mu sílu temné magie – přetvořil rtuť v ryzí zlato a namíchal léčivý lektvar. Faust začal léčit lektvarem nemocné a vytvářet zlato pomocí kouzelných formulí. Stal se slavnou a vyhledávanou osobností. Doktora navštívil poustevník s varováním, že Frode je ve skutečnosti čert Mefisto a daroval mu sklíčko, které ukáže pravou podstatu každého člověka. Faust skutečně skrze sklíčko spatřil místo Frodeho d'ábla. „*Onen vyndal skélko, viděl malé růžky, / Koňské nohy, tak jak značí pekla bůžky.*“ (Doktor Faust, s. 30). Když jej odhalil, nabídl mu Mefisto smlouvu – 24 („čtyrmecítma“) let bude čert jeho sluhou, a poté Faust propadne peklu. Doktorova touha po poznání byla tak velká, že nabídce neodolal a upsal se vlastní krví peklu. Jednoho dne přišel za Faustem muž z Kutné Hory a požádal jej o pomoc s vynálezem knihtisku. Faust s potěšením spolupráci přijímá, jelikož se sám již dříve o knihtisk pokoušel. Sláva doktora Fausta stále rostla. Lid jej oslavoval jako velkého alchymistu, který dokáže lidem navracet zdraví, mládí a krásu. Na jeho počest byla uspořádána hostina, během níž Hrbek předvedl svůj obraz zobrazující Fausta v plamenném voze řítícím se do pekla. Malíř chtěl příteli pomoci a ukázat, kam jeho počínání spěje. Faust ve vzteku přivolal ohromnou bouři a hnal se za Hrbkem s dýkou. Přestože byla tma, Faust dohnal Hrbka a bodl. Zarmoucen z vraždy přítele se doktor rozhodl cestovat a pečovat o své znalosti v cizině. Putoval s Mefistem po Německu, Polsku a Benátkách. V Benátkách stanul před římským císařem Karlem V., který po něm chtěl zjevit Alexandra Velikého a krásnou Helenu Trojskou. Faust jeho přání splnil. Doktor si přál, aby jej čert vynesl nad mraky, jelikož toužil spatřit to, co je obyčejnému člověku skryto. Mefisto doktora varuje, že by se v té výšce zalkl, ovšem Faust nehodlá ustoupit. „*Nes mě do měsíce, já ti káži! / Druh ho poslech, výš ho nes, / Faustus mrtvicí co raněn kles.*“ (Doktor Faust, s. 151). Když jej Mefisto vzkřísil, potkal Faust „věčného žida“ Ahasvera. Ten pravil, že Faust ještě není ztracen a může jej spasit víra. Doktor se odhodlal k záchraně své duše. „*...zlý mě host/ Nepřelstí víc; opustit chci snářský svět - / Nebe přijmi mě zas, vracím se zpět!*“ (Doktor Faust, s. 161). Jeho další cesta směřovala do Říma, kde byl přepaden a uvězněn. Faust z žaláře uprchl, skryl se před Mefistem a navrátil se do Čech na svou tvrz. Doktor s radostí zjišťuje, že přítele Hrbka nezabil (tenkrát bodl pouze psa, což ale ve tmě nepostřehl). Malíř mu předal první vytištěnou knihu od přítele z Kutné Hory. Faust chápe vynález knihtisku jako velké vítězství, jelikož se tím rozvine umění a z toho pramení blahobyt lidstva. Vtom se objevil Mefisto a Faust jej odehnal kouzelnými talismany. Když si

doktor myslel, že nad čertem zvítězil, strhla se ohromná vichřice a rozbořila tvrz. Lidé našli mrtvé tělo Fausta pod sutinami. V závěru pověsti vyzdvihuje Hněvkovský především zásluhu hlavního hrdiny na vynálezu knihtisku. „*Byl on náčelníkem věku, pomoh' tisk / Vyvest, jaký vyvine se z něho zisk, / Vyjeví to příští století, / Vyvede-li lidstvu nové podletí.*“ (Doktor Faust, s. 186).

Vnitřní stavba díla

Pověst Doktor Faust je rozdělena do devíti zpěvů. Jednotlivé zpěvy se liší počtem užitých strof. První zpěv obsahuje 74 strof, druhý 81, třetí 75, čtvrtý 79, pátý 84, šestý 66, sedmý 82, osmý 87 a devátý zpěv 99 strof. Ve všech případech se jedná o strofy sestavené z pravidelných osmiverší. V rámci výzkumu vnitřní stavby díla jsem se též zabývala rýmovými schémata. Z důvodu velkého rozsahu díla jsem se zaměřila pouze na první zpěv. 74 strof zpěvu není psáno jednotným rýmovým schématem, nýbrž se zde vyskytuje devět odlišných schémat. Určila jsem a spočítala zastoupení jednotlivých schémat v rámci prvního zpěvu a vyjádřila v procentech. Tři nejužívanější rýmová schémata jsou následující – ABBACDD (28,4%), ABABCCDD (18,9%), AABBCDD (18,9%). Prvních 50 veršů tohoto zpěvu jsem použila k výzkumu schématu rytmického uspořádání verše. Z výsledků vyplynulo, že Hněvkovský užil metra trochejského.

Jednotlivé zpěvy obsahují vždy jen jedno jádro. Výjimku nacházíme pouze v posledním zpěvu, který obsahuje jádra dvě – uvěznění Fausta v Římě a smrt doktora po návratu do Čech. V prvním zpěvu je jádrem setkání Fausta s Mefistem, ve druhém uzavření smlouvy, ve třetím Faustův hněv a ve čtvrtém rozhodnutí vydat se na cesty po Evropě. Následující čtyři zpěvy pojednávají o příhodách hlavního hrdiny během cest. V každém z těchto zpěvů navštíví jednu oblast, kde předvádí svou kouzelnou moc. Ve zpěvu pátém je jádrem cesta do Durynska, ve zpěvu šestém cesta do Saska, v sedmém do Polska a v osmém zpěvu cesta do Benátek.

4.1 DOKTOR FAUST A DĚVÍN

Veršovaná pověst Doktor Faust je založena na staré české pověsti, s níž se autor seznámil během svých studií v Praze. Hněvkovský se tuzemskou lidovou tvorbou inspiroval v mnohých svých básních a též v díle, jež je považováno za autorovu vrcholnou práci – eposu Děvín. Jelikož Hněvkovský v obou případech pracoval s lidovou pověstí,

rozhodla jsem se tyto rozsáhlé veršované pověsti porovnat a postihnout základní rysy, kterými se práce shodují. Epos Děvín zpracoval autor ve dvou verzích. Roku 1805 vyšel uznávaný Děvín, báseň směšnohrdinská v 12 zpěvích, který se autor rozhodl později přepracovat. Výsledkem byl Děvín, báseň romantickohrdinská v 18 zpěvích z roku 1829, který se již netěšil takové oblibě jako práce původní a byl mnohými umělci kritizován. V následujícím srovnání jsem se rozhodla pracovat s oběma verzemi eposu Děvín, a jelikož se jedná o práce velmi odlišné, věnovala jsem každé z verzí samostatnou část.

4.1.1 DOKTOR FAUST VS. DĚVÍN, BÁSEŇ SMĚŠNOHRDINSKÁ V 12 ZPĚVÍCH.

Jedním ze základních shodných rysů je zajisté forma, kterou se Hněvkovský rozhodl pověsti zpracovat. Prvotním záměrem autora bylo v obou případech zpracovat pověst čistě komicky. Ovšem zjistil, že není schopen držet se pouze této formy, proto se rozhodl pro kombinaci s formou hrdinskou (Děvín) a romantickou (Faust). K upuštění od původního plánu jej při zpracování Děvína vedlo vlastenecké cítění, jelikož nedokázal danou vlasteneckou látku pojmout plně komicky. Během práce na Doktoru Faustovi bylo překážkou dle autorových slov stáří bránící komické tvorbě. Humorné prvky užívá Hněvkovský vždy pouze v jedné určité situaci. V rámci Děvína se jedná o zesměšňování jednotlivých osob, a to převážně při prvním představení oné postavy. Humorně je dokreslen její charakter či vzhled. U Doktora Fausta se s komickými prvky setkáme pouze v situacích, kdy hrdina předvádí svá kouzla na cestách. Pro příklad lze uvést moment, kdy se krčmář snaží ošidit Fausta a ten se mu pomstí. Kouzlem oživí vepřové maso v krčmářově břiše. „*Najednou se v Volupovu břiše /Ozývalo hlasně sele; /Divil se dav tento, toto slyše, /Smíchu nemoh zdržeti se děle. /Volup prchá, hlas ten více kňučí.*“ (Doktor Faust, s. 115). V obou dílech se tyto komické situace vyskytují pouze zřídka, a proto převládá nad formou komickou druhoplánová forma – v případě Děvína hrdinská a v rámci Doktora Fausta romantická.

Shody nacházíme též ohledně vnitřní stavby prací. Díla jsou vždy rozdělena do jednotlivých zpěvů (Děvín – 12 zpěvů, Doktor Faust – 9 zpěvů). Zpěvy jsou v obou případech děleny na strofy čítající osm veršů. Taktéž rýmová schémata užitá ve strofách nejsou jednotná, nýbrž autor užívá schémat odlišných nepodléhajících žádnému systematickému střídání, střídají se náhodně. Z hlediska užitého typu verše je v dílech

dodržován verš trochejský. V předchozí části nazvané Vnitřní stavba verše jsem se zabývala též otázkou, zda každý zpěv Doktora Fausta obsahuje jen jedno jádro, nebo jich nacházíme v rámci zpěvu více. Zjistila jsem, že v převážné většině obsahují jednotlivé zpěvy jádro pouze jedno. Taktéž je tomu i v případě eposu Děvín. Pro příklad lze uvést zpěv druhý, jehož jádrem je předstoupení Čujislava před Vlastu s poselstvím a zpěv třetí, jehož jádrem je příběh Kasala a Běly.

V díle Doktor Faust si nelze nepovšimnout jistých momentů, které silně připomínají předchozí práci Děvín. Pro příklad jsem zvolila problematiku hostiny a především způsob, jakým autor popisuje a vyjmenovává jednotlivé přítomné osoby. Epos Děvín obsahuje moment, kdy ženy na Děvině zasednou ke sněmu. Autor představuje jednotlivé hrdinky, počínaje slovatnou Vlastou sedící v čele. Každé z dívek je věnována jedna strofa, ve které jsou popsány její vlastnosti i charakterní rysy. V úvodu strofy zazní vždy dívčíno jméno a místo, na které usedla. S tímto se setkáváme i u Doktora Fausta. Zmíněným momentem je hostina uspořádaná na doktorovu počest. Opět jsou autorem představeny jednotlivé zúčastněné osoby. Faust, tak jako Vlasta, usedá do čela a ostatní osoby jsou zobrazeny stejným způsobem jako v případě Děvína (každému věnována jedna strofa, v úvodu strofy vždy jméno a pozice, na které sedí).

*„Z druhé strany Radka svatouškyně,
starých panen vývodkyně,
vykládat si dávala, co se jí zdálo,
nevěřila na pověry málo,
několikrát v každé hodině
zjmenovala všechny bohyně;
pila na jich zdraví v komonstvu,
nad muži jich prosíc o pomstu.*

*K ní pak Vratka setnice si sedla;
ta si z bohů dělávala žerty,
nevěřila Svatovíta ani čerty,
nevěřící vojsko vedla;
uměla jak nezavřená klít,
bývalé své muže mlít,
několik jich poslala do návy,
aby byli předchůdcové její slávy.“*

(Děvín, s. 32)¹⁹

*„Proti němu used Lautus slovutný,
Do oblak až vychvaloval klasiky,
Že jsou pravé výtečnosti rafiky,
Kdo je nectí, že jest nechutný;
Nemluvil nic nežli v latině,
Řečil v ní i k koňské rodině,
Jeho čeled' pouze vesnická
Obdržela jména klasická.*

*Vedle něho sed si Kralamuš,
Smejšlel bytně, skvěl se řečnictvím,
Pravdě neustupný byl co muž,
Boj ved směle se vším mamictvím;
Dějin vlastenských byl ostrý znatel,
Faustův nadešený zastavatel,
Pro něj bylby s peklem zápasil,
Záští mnohé proti němu uhasil.“*

(Doktor Faust, s. 71)²⁰

¹⁹ HNĚVKOVSKÝ, Š.: *Děvín, báseň směšnohrdinská v 12 zpěvích*. Praha, 1805.

²⁰ HNĚVKOVSKÝ, Š.: *Doktor Faust, starožitná pověst v devíti zpěvích*. Praha, 1844.

V úvodu srovnání veršovaných pověstí Děvín a Doktor Faust jsem uvedla autorův obrat od původního záměru užít formy komické k užítí kombinace dvou forem – směšnohrdinské (Děvín) či romantickohumorné (Doktor Faust). Hněvkovský svůj původní záměr nezměnil pouze při užítí formy díla, ale též při zpracování hlavní myšlenky v průběhu práce. V počátku prací autor poskytuje originální myšlenky (Dívčí válka jako humorná záležitost; Doktor Faust se upíše čertu, aby jej přelstil a proslul svou schopností přechytračit samotné peklo), od kterých později ustupuje. Dostává se do romantického patosu, který ztrácí svou originalitu. V závěru Děvína již nenacházíme žádné humorné prvky ani lehkou ironii typickou pro úvodní zpěvy. Děj i způsob podání pověsti lze v závěrečných zpěvech označit pouze jako romantický patos. V Doktoru Faustovi se v průběhu práce zcela odklání od původní myšlenky (Faust jako přemožitel pekla). Faust, jenž se chtěl oprostít od smlouvy díky své vzdělanosti a chytrosti, se v závěru pověsti uchyluje k víře v Boha. Snaha spasit duši pomocí víry a návštěva Říma, ve kterém hledá odpuštění, je čistě romantická. O touze přelstít d'ábla učencostí již není ani zmínka. Z těchto dvou případů (Děvín i Doktor Faust) lze usuzovat, že udržet kompozici a zcelení většího básnického díla bylo nad Hněvkovského síly.

4.1.2 DOKTOR FAUST VS. DĚVÍN, BÁSEŇ ROMANTICKOHRDINSKÁ V 18 ZPĚVÍCH.

Základním shodným rysem děl je forma zpracovaných pověstí. V obou případech Hněvkovský užil jako výchozí formu romantickou. Ta převládá nad komickou (Faust) či heroickou (Děvín). Romantismus se odráží v základních myšlenkách děl, ve stylizaci hlavního hrdiny a také ve volbě lokací dokreslujících příběh.

Romantismus klade velký důraz na citovou stránku člověka. Tento aspekt je v obou pracích nezpochybnitelný. Hlavní ženská postava Děvína, slovatná Vlasta, je líčena jako žena zmítaná láskou k nepříteli. City se pokouší potlačit, ovšem zjišťuje, že tohoto činu není schopna a lásce podlehne. Doktor Faust prožívá mnohé vnitřní konflikty, ve kterých hrají city významnou roli. Pro příklad jsem zvolila situaci, v níž Faust v zápalu hněvu zabije svého přítele, což jej následně velmi souží. Obě veršované pověsti jsou založeny na touze hrdiny dosáhnout svého vysněného cíle, ideálu. Pro Vlastu je oním ideálem rovnoprávnost žen a pro Fausta stát se přemožitelem temných sil. Oba jsou ochotni za svou myšlenku položit život. Jediným jejich posláním je buď dosáhnout ideálu (Vlasta sjedná dohodu mezi muži a ženami), nebo zemřít (Faust umírá a d'ábel Mefisto vítězí).

Romantická literatura je též známá zájmem o lidovou tvorbu, což je dáno již tím, že si autor jako své předlohy zvolil české pověsti, které následně rozvinul a zveršoval.

Rysů, díky kterým řadíme pověsti převážně do romantické literatury, nacházíme mnoho, a proto jsem vybrala pouze některé příklady vystihující tuto problematiku. V dílech se objevují odkazy na českou minulost, národní hrdiny a známé osobnosti. Pro příklad jsem z Děvína zvolila zmínku o Bruncvíkovi a Šemíkovi. „*Ani nemáš meče Bruncvíkova, / Ani pohotovu jeho lvíka; / Není možná sednouti si na Šemíka.*“²¹ V pověsti Faust je často zmiňován kouzelník Žito, k jehož rodu se sám Faust hlásí. „*Sláva roznáší se o Zitovi, / Jak král Václav sypal jemu kovy.*“ (Doktor Faust, s. 32). Obliba tajemna se projevila nejen v Doktoru Faustovi, v němž zaujímá důležitou pozici, ale též v eposu Děvín. V něm se objevují věštkyňe předvídající budoucnost a lidé přicházející za nimi s žádostí o radu. Výjimečnost hlavního hrdiny je dána především jeho schopností, která jej odlišuje od ostatních lidí (Vlasta je udatnou ženou a schopnou válečnicí; Doktor Faust dokáže povolat čerty z pekla). Příznakové je romantické líčení přírody, se kterým se setkáváme v obou dílech. Významnou funkci zaujímají skály, které jsou autorem často zobrazovány. Na skále byla vybudována útočiště hlavních hrdinů, tedy Děvín i Faustova tvrz. Taktéž menší příběhy se odehrávaly nejčastěji na skalních masivech. Například přepadení Vlastiných bojovnic – „*Byla to smrt přeurputná! / Násilníci takto na té skále, / Vypadli tu na nás nenadále,*“²² nebo setkání Fausta s poustevníkem, který ho obdaroval kouzelným sklíčkem – „*Vynajdeš ho, ční tam ostré skalí, / Do něj strašlivá se táhne sluj, / Vchod jest do něj nepatrný, malý.*“ (Doktor Faust, s. 137). Posledním bodem, který jsem vybrala pro nárys romantického ladění pověstí, je zobrazení bouře. V každém z děl se tento přírodní úkaz objeví více než jednou. Bouře je vždy popsána velmi dramaticky a detailně.

„*Dál a dále blížila se bouře,
Vichrové tu vůkol strašně hučí,
Přirozenost celá zdá se býti v spouře;
Hroma rachot víc a více bručí:
Spouštějí se s nebe lijavcové,
Tma se množí, hrne vůkol hmatná,
Smysly vojska mužů ukovali snové,
Vidění zří děsíci a matná.*“

(Děvín, s. 166)²³

„*S oblohy se tratí čarodějnice,
S dvou stran bouří vichřice,
Oblaka se spouští, jen se leje,
Hasnou ohně, Faust se pomstou chvěje,
Zahlíd Hrbka, dýkou po něm žene,
Kleslo něco na zem poražené;
Chvátá doktor k novotnému bytu.
Hrom se dotek divadla, jest v jednom svitu.*“

(Doktor Faust, s. 59)

²¹ HNĚVKOVSKÝ, Š.: *Děvín, báseň romantickohrdinská v 18 zpěvích*. Praha, 1829. s. 301.

²² Tamtéž, s. 351.

²³ Tamtéž, s. 166.

Základní aspekty vnitřní stavby děl se od sebe nikterak neodlišují. Zkoumané veršované pověsti jsou děleny na jednotlivé zpěvy (Děvín – 18 zpěvů, Doktor Faust – 9 zpěvů). Strofy jsou v obou dílech sestaveny z pravidelných osmiverší a autor užívá rýmová schémata, která nejsou jednotná v rámci celého rozsahu práce. Hněvkovský užil metra trochejského. Doktor Faust obsahuje převážně jedno jádro v rámci jednoho zpěvu, ovšem Děvín v mnoha zpěvech obsahuje jader více.

Srovnala jsem všechna tři díla (dvě verze Děvína a Doktor Faust) z hlediska vnitřní stavby a dospěla jsme k závěru, že podstatné rysy se v základě shodují (pověst dělena na zpěvy, osmiveršové strofy, nejednotná rýmová schémata, trochejské metrum a převládající užití jednoho jádra v rámci jednoho zpěvu).

5 ZÁVĚR

Šebestián Hněvkovský zasvětil svou básnickou tvorbu obrozenským snahám, jejichž cílem bylo především poukázat na rozmanitou a rozsáhlou bohatost českých látek a námětů. Ve středu jeho zájmu stála především česká lidová tvorba, z níž hojně čerpal nejen z oblasti látek (především národní pověsti), ale též z oblasti formy (příkladem mohou být básně psané formou kramářských písní). V oblasti prozodie se pokoušet dokázat schopnost českého básnictví vyrovnat se okolním národům. České látky zpracovával formou vysokých veršovaných eposů, které měly být zřejmě důkazem schopnosti vytvořit vznešená díla z tuzemských motivů. Hněvkovský nezůstal pouze v rovině praktické, ale zabýval se též rovinou teoretickou. Stal se výrazným obhájcem sylabotonicke prozodie, která je díky přirozenému českému přízvuku na první slabice vhodnější pro české básnictví než prozodie časoměrná. Sylabotonie se pro něj stala základním prozodickým systémem. Výzkumem básnické tvorby Šebestiána Hněvkovského jsem dospěla ke zjištění, že ze všech metrických systémů sylabotonicke prozodie se autor upnul především k metru trochejskému. Tento fakt lze dokázat výsledky z provedených výzkumů metrických systémů v jednotlivých pracích Šebestiána Hněvkovského. V prvotních básních publikovaných v almanaších (a později v samostatné sbírce) nacházíme metra trochejská, daktylská i jambická. V almanaších byly publikovány též první zpěvy eposu Děvín, které již podléhají pouze metru trochejskému. Ovšem hodnoty přízvučných slabik nebyly natolik vyhraněné, aby se dalo hovořit o čistém trochejském metru. Hněvkovský později Děvín přepracoval a samostatně vydal pod názvem Děvín, báseň směšno-hrdinská v 12 zpěvích. V tomto díle lze již metrický systém hodnotit jako pokus o téměř dokonalý trochej. Ve druhé sbírce Nové básně drobné podléhají všechny rýmované básně metru trochejskému. V romanticko-hrdinské verzi Děvína i ve veršované pověsti Doktor Faust se setkáváme opět pouze s trochejem. Z těchto výsledků vyplývá, že se Hněvkovský zpočátku pouze zaměřil na sylabotonicke prozodii a užíval všech jejích metrických systémů. Později došlo v jeho tvorbě k výrazné inklinaci k metru trochejskému. V rámci obhajoby sylabotonicke prozodie nezůstal pouze v rovině praktické, ale zasáhl do vývoje českého básnictví též svými pracemi teoretickými. Své myšlenky shrnul v odborném spisu **Zlomky o českém básnictví, zvláště pak o prozodii v šesti listech** (1820). Hněvkovský se ve svém spisu zaměřil především na otázku, zda je pro český jazyk vhodnější časoměrná či sylabotonicke prozodie. Autor se přiklání k prozodii sylabotonicke, ovšem ani časoměrnou nezavrhuje, jelikož i ona je vlasti prospěšná. Následující citace jsou převzaty z původního

spisu z roku 1820 a mnou transliterované. „*Nechť básníci Čeští buď rým sobě zvolí, aneb Řeckého rytmu následují, že vždy vlasti se zavděčí: však rymovné básnictví jistě více čtenářů a zpěvákyní získá než rytmické; a ti, jenž pro větší počet našinců v nižším slohu k jejich buď vzdělání nebo obveselení pracují a je oblažují, tak dobře palmy zasluhují.*“²⁴ V rámci sylabotonické prozodie autor vyzdvihuje především metrum trochejské, které je dle něho pro český jazyk nejvhodnější. „*Přirozené, pročez y neyobyčejnější verše v Češtině jsau trochajské.*“²⁵ Ve sbírce *Nové básně drobné* reagoval na časomíru a ukázal, že časoměrné metrum lze realizovat přízvučně.

V rámci rozboru dvou básnických sbírek (*Básně drobné*, *Nové básně drobné*) jsem zkoumala užití metrických systémů, a také vnitřní stavbu básní. Ze získaných výsledků lze vyvodit následující aspekty, v nichž se obě práce shodují. V rámci obou sbírek výrazně převládá metrum trochejské (*Básně drobné* 76%, *Nové básně drobné* 88%). Spočítala jsem též tři nejužívanější četnosti veršů v rámci strof. V obou případech se výsledky shodovaly – nejčastěji autor dělí strofy na pravidelná šestiverší (*Básně drobné* 38%, *Nové básně drobné* 56%), dále na čtyřverší (BD 35%, NBD 36%) a osmiverší (BD 20%, NBD 8%). Shodu nacházíme také v oblasti užití rýmových schémat. V obou případech převažuje v rámci šestiverší schéma ABABCC, v rámci čtyřverší ABAB a v rámci osmiverší ABABCD. Z hlediska obsahu básní se v obou sbírkách nejhojněji vyskytují básně s erotickým aspektem a druhé nejčetnější jsou básně s aspektem oslavným.

Z těchto výsledků lze vyvodit, že pro poezii Šebestiána Hněvkovského je typické užití trochejského metra a strof o pravidelných šestiverších s rýmovým schématem ABABCC. Tematicky se autor nejčastěji zaměřuje na básně erotické.

²⁴ Hněvkovský, Š.: *Zlomky o Českém básnictví, zvláště pak o prozodii*. Praha, 1820, s. 15.

²⁵ Tamtéž, s. 22-23.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BRANDTOVÁ, Olga: *Šebestián Hněvkovský a látky lidových balad*. In: Vyčichlo, J., Viktora, V.: *Jeden jazyk naše heslo bud' I: Antonín Jaroslav Puchmajer*. Radnice, 2001.
- HNĚVKOVSKÝ, Šebestián: *Básně drobné Šebestiána Hněvkovského*. Praha, 1820.
- HNĚVKOVSKÝ, Šebestián: *Děvín, báseň romantickohrdinská v 18 zpěvích*. Praha, 1829.
- HNĚVKOVSKÝ, Šebestián: *Děvín, báseň směšnohrdinská v 12 zpěvích*. Praha, 1805.
- HNĚVKOVSKÝ, Šebestián: *Doktor Faust, starožitná pověst v devíti zpěvích*. Praha, 1844.
- HNĚVKOVSKÝ, Šebestián: *Nové básně drobné*. Praha, 1841.
- HNĚVKOVSKÝ, Šebestián: *Zlomky o Českém básnictví, zvláště o prozodii*. Praha, 1820.
- JAKUBEC, Jan: *Dějiny literatury české*. Praha, 1911.
- KOL.: *Lexikon české literatury 2, svazek 1*. Praha: Academia, 1993.
- LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem*. Jinočany, 2002.
- PÁNEK, Karel, BENEŠ, Vladimír: *Z historie města Žebráku*. Město Žebrák, 1996.
- PUCHMAJER, Antonín Jaroslav: *Nové básně 2*. Praha, 1802.
- PUCHMAJER, Antonín Jaroslav: *Nové básně 3*. Praha, 1814.
- PUCHMAJER, Antonín Jaroslav: *Nové básně*. Praha, 1798.
- PUCHMAJER, Antonín Jaroslav: *Sebrání básní a zpěvů, Svazek 1*. Praha, 1795.
- PUCHMAJER, Antonín Jaroslav: *Sebrání básní a zpěvů, Svazek 2*. Praha, 1797.
- QUINTUS HORATIUS FLACCUS: *Ódy a Epódy (přeložil Otakar Jiráni)*. Praha, 1923.
- RULÍK, Jan Nepomuk Josef: *Veselý Kubíček aneb V horách Kašperských zakletý dudák*. Praha, 1799. Zveřejněno na stránkách České čítanky (texty.citanka.cz/rulik/vktoc.html).

INTERNETOVÉ ZDROJE

ČESKÁ ELEKTRONICKÁ KNIHOVNA – <http://www.ceska-poezie.cz/> (zdroj užit pro studování následujících děl: *Básně drobné*, *Nové básně drobné*, *Doktor Faust*, *Děvín báseň směšnohrdinská*, almanachy A.J. Puchmajera)

ČESKÁ ČÍTANKA - <http://texty.citanka.cz/> (zdroj užit pro dílo J. Rulíka)

KRAMERIUS – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR - <http://kramerius.nkp.cz/> (zdroj užit pro díla: *Zlomky o Českém básnictví*, *Děvín báseň romanticko-hrdinská*)

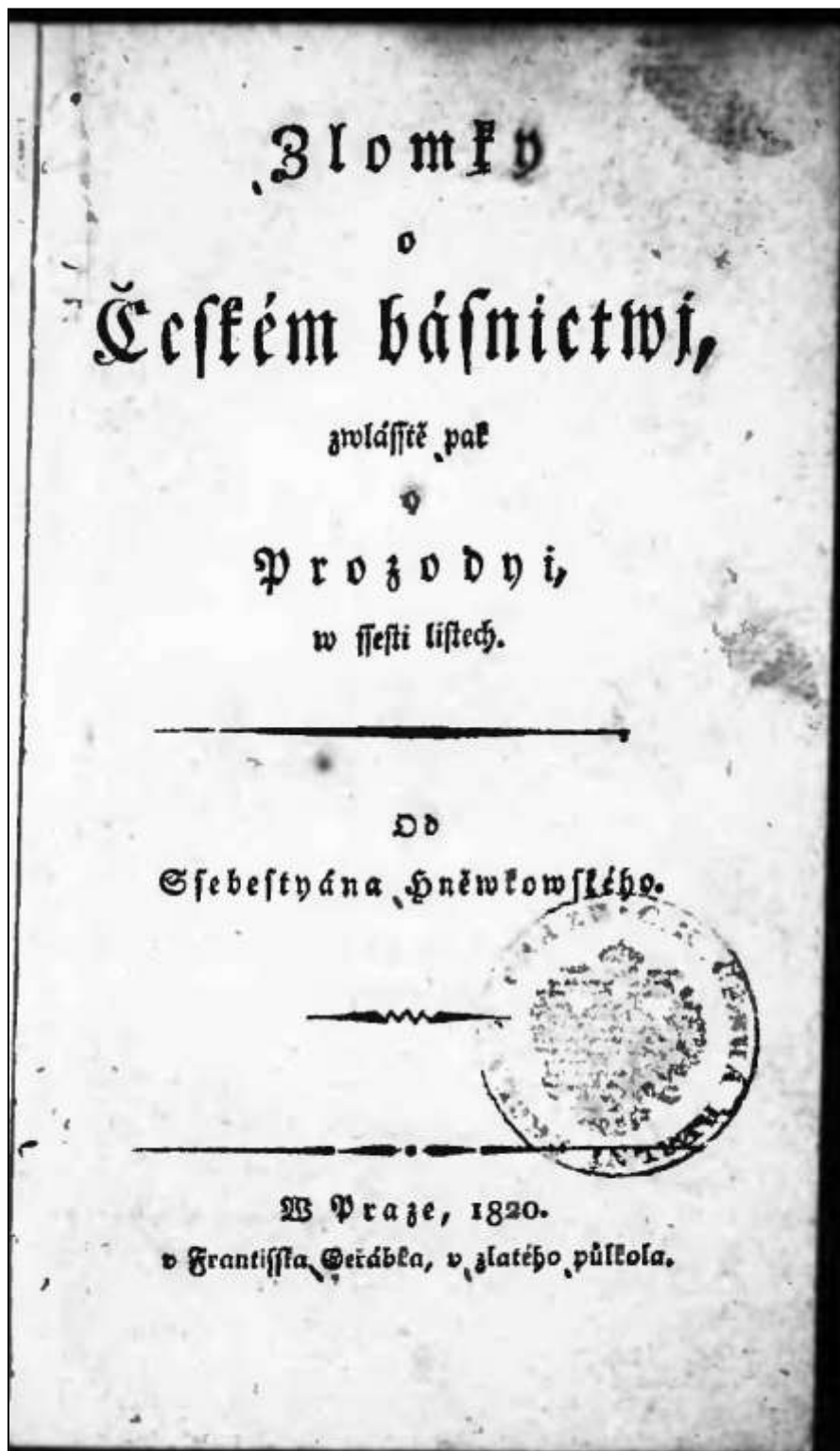
<http://www.petami.estranky.cz/clanky/jihozapadni-cechy/literarni-mistopis-klatovska.html>

- Klatovsko a pověst Půlnoční soud v Klatovech

PŘÍLOHA

Obr. 1: Zlomky o Českém básnictví, zvláště pak o prozodii

Úvodní strana díla Š. Hněvkovského, z něhož jsem ve své práci čerpala. Převzato z internetové stránky Kramerius (Národní knihovna ČR)

RESUMÉ

The diploma thesis is called „Poetic work of Šebestián Hněvkovský“. We focused on the analysis of his two poetry collections named *Básně drobné* and *Nové básně drobné*. Furthermore, we discussed two verse legends – *Děvín*, *Doktor Faust*.

First, we focused on poetry collections. We examined their content and internal structure, as the use of meter, cutting into stanzas, number of lines within stanzas and rhyme scheme. From the results of examination collections revealed that Šebestián Hněvkovský prefers the use of trochaic meter, six regular verses inside stanzas with rhyme scheme ABABCC. From the perspective of topics Hněvkovský most often prefer poems with erotic aspects.

In the next chapter, we focus on a verse legend *Doktor Faust*. This legend contains nine chapters, which are also written by trochaic meter. We compared the legend with poetic work *Děvín*. We focused primarily on compliance in terms of content. We found that the work is in many respects identical.

Šebestián Hněvkovský was also a theorist and wrote theoretical work dealing with the Czech prosody. This work is called *Zlomky o českém básnictví*. The author is inclined to syllabothonic prosody, but does not reject neither trimetric prosody. According to Šebestián Hněvkovský is more important than the form of poems content of poems.